«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 10 (194), кастрычнік 2022 года

Літаратурная Беларусь

Выпуск № 10 (194) (кастрычнік)

kamunikat.org/litaraturnaja_bielarus
novychas.online/tags/litaraturnaja-belarus
facebook.com/litaraturnaja.belarus
t.me/litaraturnajabelarus

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ

Змест

СТАРОНКІ КЛАСІКІ

«Адумайцеся!»

Леў ТАЛСТОЙ

Фота politexpert.net

Зноў вайна. Зноў нікому не патрэбныя, нічым не выкліканыя пакуты, зноў хлусня, зноў усеагульнае адурэнне, азвярэнне людзей…

Што ж гэта такое? У сне гэта ці наяве? Здзяйсняецца нешта такое, чаго не павінна, не можа быць, хочацца верыць, што гэта сон, і прачнуцца.

Але не, гэта не сон, а жахлівая рэчаіснасць…

Здзяйсняецца нешта незразумелае і немагчымае па сваёй жорсткасці, ілжывасці і дурасці.

Рускі цар, той самы, які заклікаў усе народы да міру, усенародна абвяшчае, што, нягледзячы на ўсе клопаты свае аб захаванні дарагога яго сэрцу міру (клопаты, якія выяўляліся захопам чужых земляў і ўзмацненнем войскаў для абароны гэтых захопленых земляў), ён, з прычыны нападу японцаў, загадвае… забіваць іх; і абвяшчаючы аб гэтым закліку да забойства, ён згадвае Бога, заклікаючы Ягонае дабраслаўленне на самае жудаснае ў свеце злачынства. <…> Журналісты, не хаваючы сваёй радасці, імкнучыся пераўзысці адзін аднаго і не спыняючыся ні перад якой, самай нахабнай, відавочнай хлуснёй, на розныя лады даказваюць, што і маюць рацыю, і моцныя, і ва ўсіх адносінах добрыя толькі рускія, а не адурманеныя і слабыя, і дурныя ва ўсіх адносінах усе тыя, хто варожы ці можа быць варожым рускім: ангельцы, амерыканцы <…>.

І не кажучы ўжо пра вайскоўцаў, якія паводле сваёй прафесіі рыхтуюцца да забойства, натоўпы так званых прасветленых людзей, нічым і нікім да гэтага не падахвочаваных, як прафесары, земскія дзеячы, студэнты, дваране, купцы, выяўляюць самыя варожыя, пагардлівыя пачуцці да японцаў, амерыканцаў, да якіх яны ўчора яшчэ былі добразычлівыя або абыякавыя, і без усялякай патрэбы выказваюць самыя подлыя, рабскія пачуцці перад царом, да якога яны, па меншай меры, зусім абыякавыя, запэўніваючы яго ў сваёй бязмежнай любові і гатоўнасці ахвяраваць для яго сваімі жыццямі.

І няшчасны, заблытаны чалавек, які прызнаецца кіраўніком 130-мільённага народа, падмануты і пастаўлены ў неабходнасць супярэчыць самому сабе, верыць і дзякуе і блаславіў на забойства войска, якое ён заве сваім, для абароны земляў, якія ён яшчэ з меншым правам можа называць сваімі. <…>

І ўсё гэта не толькі прызнаецца праявай высокіх пачуццяў, але людзі, якія ўстрымліваюцца ад такіх праяў, калі яны спрабуюць уразуміць людзей, лічацца здраднікамі і знаходзяцца ў небяспецы быць аблаянымі і збітымі азвярэлым натоўпам людзей, якія не маюць у абарону свайго вар'яцтва і жорсткасці ніякага іншага прыкладу, акрамя грубага гвалту. <…>

Непасрэднае пачуццё гаворыць людзям, што не павінна быць таго, што яны робяць, але як той забойца, які, пачаўшы рэзаць сваю ахвяру, не можа спыніцца, так і рускім людзям здаецца цяпер неабвержным довадам на карысць вайны тое, што справа распачата. Вайна распачата, і таму трэба працягваць яе. Так гэта ўяўляецца самым простым, аблудным, невучоным людзям, якія дзейнічаюць пад уплывам дробнага запалу і адурэння, якому яны падвергліся. І гэтак жа разважаюць самыя вучоныя людзі нашага часу, даказваючы тое, што чалавек не мае свабоды волі, і таму, калі б ён і зразумеў, што распачатая ім справа нядобрая, ён не можа спыніцца.

І ашалелыя, азвярэлыя людзі працягваюць жудасную справу. <…>

Спытайце ў пакінуўшага старых бацькоў, жонку, дзяцей салдата-радавога, яфрэйтара, унтэр-афіцэра, навошта ён рыхтуецца забіваць невядомых яму людзей, — ён спачатку здзівіцца вашаму пытанню. Ён салдат, прысягаў і павінен выконваць загады начальства. Калі ж вы скажаце яму, што вайна, г. зн. забойства людзей, не сыходзіцца з запаведзяю «не забі», дык ён адкажа: «А як жа, калі на нашых нападаюць? За цара, за веру праваслаўную».

Спытайце афіцэра, генерала, навошта ён ідзе на вайну, — ён скажа вам, што ён ваенны, а што ваенныя неабходныя для абароны айчыны.

Спытайце дыпламатаў, якія сваімі падманамі падрыхтоўваюць войны, навошта яны робяць гэта. Яны скажуць вам, што мэта іх дзейнасці ва ўсталяванні міру паміж народамі і што мэта гэтая дасягаецца не ідэальнымі, неажыццяўляльнымі тэорыямі, а дыпламатычнай дзейнасцю і гатоўнасцю да вайны. І сапраўды гэтак жа, як вайскоўцы замест пытання аб сваім жыцці паставяць пытанне агульнае, так і дыпламаты будуць казаць аб інтарэсах Расіі, аб нядобрасумленнасці іншых дзяржаў, аб еўрапейскай раўнавазе, а не аб сваім жыцці і дзейнасці.

Спытайце журналістаў, навошта яны сваімі пісаннямі ўзбуджаюць людзей да вайны, — яны скажуць, што войны наогул неабходныя і карысныя, асабліва ж цяперашняя вайна, і пацвердзяць гэтае сваё меркаванне незразумелымі патрыятычнымі фразамі і гэтак жа, як ваенныя і дыпламаты, на пытанне аб тым, чаму ён, журналіст, жывы чалавек, так робіць, будзе казаць аб агульных інтарэсах народа, дзяржаве, цывілізацыі, белай расе. <…>

Тое ж скажа відавочна вінаваты ва ўсёй справе цар. Ён, гэтак жа як салдат, здзівіцца пытанню аб тым, ці патрэбна цяпер вайна. Ён не дапускае нават думкі аб тым, што можна было б цяпер спыніць вайну. Ён скажа, што ён не можа не выконваць таго, што патрабуе ад яго ўвесь народ, што, хоць ён і прызнае вайну вялікім злом і ўжываў і гатовы ўжываць усе сродкі для знішчэння яе, у дадзеным выпадку ён не мог не аб'явіць яе і не можа не працягваць яе. Гэта неабходна для дабра і велічы Расіі. <…>

Дзеля таго спатрэбіцца па ўсёй верагоднасці не 10, а 50 і больш тысячаў. Не ведаю, ці гавораць Мікалай II і Курапаткін словамі Дзібіча, што для гэтага трэба *не больш за 50 тысячаў жыццяў з аднаго рускага боку і толькі*, але яны гэта думаюць, не могуць не думаць, бо справа, якую яны робяць, кажа за сябе: тая няспынная плынь дастаўляемых цяпер тысячамі на Далёкі Усход няшчасных, ашуканых рускіх сялян, — гэта тыя самыя *не больш за 50 тысяч жывых рускіх людзей*, якіх вырашылі забіць і будуць забіваць дзеля падтрымання тых глупстваў, рабаўніцтваў і ўсякіх гадасцяў, якія рабілі амаральныя, пыхлівыя людзі, якія сядзяць цяпер спакойна ў сваіх палацах і якія чакаюць новай славы і новых выгодаў і прыбыткаў ад забойства гэтых 50 000 ні ў чым не вінаватых, нічога не набываючых сваімі пакутамі і смерцямі няшчасных, ашуканых рускіх працоўных людзей. З-за чужой зямлі, на якую рускія не маюць ніякага права, якая па-рабаўніцку захоплена ў законных уладальнікаў і якая насамрэч і не патрэбна рускім, марнуюцца велізарныя мільёны грошай, гэта значыць вялікая частка працы ўсяго рускага народа, закабаляюцца ў даўгі будучыя пакаленні гэтага народа, адрываюцца ад працы яго лепшыя работнікі і бязлітасна асуджаюцца на смерць дзясяткі тысячаў яго сыноў. І пагібель гэтых няшчасных ужо пачынаецца. Мала таго, вайна вядзецца тымі, хто задумалі яе, так кепска, нядбайна: усё так не прадбачана, не падрыхтавана, што, як і кажа адна газета, галоўны шанец поспеху Расіі ў тым, што ў яе невычарпальны чалавечы матэрыял. На гэта і разлічваюць тыя, хто дасылае на смерць дзясяткі тысяч рускіх людзей. <…>

Цар, галоўная адказная асоба, працягвае рабіць парады войскам, дзякаваць, узнагароджваць, заахвочваць, выдае ўказ аб зборы запасных. Вернападданыя зноў і зноў кідаюць да ступняў званага імі любімым манарха свае маёмасці і жыцці, але на словах толькі. Самі ж, жадаючы вызначыцца адзін перад адным на справе, а не на словах, адрываюць бацькоў, карміцеляў ад асіроцелых сямействаў, падрыхтоўваючы іх да адпраўкі на бойню. Газетчыкі, чым горш становішча рускіх, тым больш несумленна хлусяць, перарабляючы ганебныя паразы ў перамогі, ведаючы, што ніхто іх не абвергне. <…> Хрысціянскія пастыры працягваюць заклікаць людзей да найвялікшага злачынства, працягваюць блюзнерыць, просячы ў Бога дапамогі справе вайны, і не толькі не асуджаюць, але апраўдваюць і ўсхваляюць таго з такіх пастыраў, які з крыжом у руках заахвочваў людзей да забойства на самім месцы злачынства. <…>

Дык калі ж гэта скончыцца? І калі ж, нарэшце, ашуканыя людзі апамятаюцца і скажуць: «Ды ідзіце вы, бязлітасныя і бязбожныя цары, імператары, міністры, мітрапаліты, абаты, генералы, рэдактары, аферысты ці як там вас называюць, ідзіце вы пад ядры і кулі, а мы не хочам і не пойдзем. Пакіньце нас у спакоі араць, сеяць, будаваць, карміць вас жа, дармаедаў»…

1904 г.

Пераклад з рускай паводле tolstoy-lit.ru. Артыкул друкуецца ў скароце.

Творца не для сябе: Барыс Мікуліч

Да 110-годдзя з дня нараджэння

Алесь ПАШКЕВІЧ

Барыс Міхайлавіч Мікуліч нарадзіўся яшчэ ў «старым» стылі — 6 жніўня 1912 года — і ўвайшоў у літаратуру падлеткам: са жніўня 1927-га ўжо друкаваўся ў часопісе «Маладняк». Апублікаваў сем кніг, сотні рэцэнзій, артыкулаў, нарысаў, агля́даў. Прыехаў з Бабруйска (на той час акруговага) у сталіцу, заваяваў літаратурны і дзявочы Менск і ў 24 гады быў арыштаваны, беспадстаўна абвінавачаны ў «шпіянажы на карысць Польшчы», «у выданні контррэвалюцыйнай літаратуры» ды кінуты ў турму. Вярхоўны суд вынес маладому літаратару вырак: 10 гадоў ГУЛАГу.

І былі турмы, этапы, рабская праца ў Новасібірскай вобласці, у Краснаярскім краі. А пасля вызвалення ў 1946 годзе — забарона жыць у сталіцах савецкіх рэспублік…

Барыс Мікуліч — адзін з найменш прачытаных беларускіх творцаў, адзін з самых адораных — і не раскрытых, не ўвасобленых у тэкстах. Ён — адзін з самых стыльных, рытмічных празаікаў. Празаікаў, які б мог яшчэ задоўга да Уладзіміра Караткевіча ўвекавечыць у гістарычным рамане постаць Кастуся Каліноўскага. У часы, калі Максім Багдановіч быў «буржуазным», Барыс Мікуліч пісаў пра яго раман, а першакрынічныя звесткі атрымліваў ад Змітрака Бядулі, з якім побач жыў і з сям'ёй якога сябраваў…

Умець, але не мець магчымасці зрабіць — гэта горш за катаргу ГУЛАГу. Гэта — катарга душэўная. Пасля вайны ў літаратуру прыходзяць дзясяткі маладых, а яму — «вызваленаму» — не дазваляюць друкавацца. Барыс Мікуліч перапісваецца з даўно знаёмымі Лыньковым і Броўкам, дасылае ім свае рукапісы, чакае адказу — і атрымлівае: «Рэч вартая, але ж за Вамі цягнецца "шлейф"»…

Пісьменнік апантана дамагаецца рэабілітацыі. Аднак і «апраўданага» яго не друкуюць.

За няпоўныя чатыры гады адноснай свабоды Барыс Мікуліч піша аповесці «Цяжкая гадзіна», «Развітанне», «Палеская аповесць», «Вецер на світанні», першую кнігу рамана пра часы Напалеонаўскай вайны «Адвечнае». Гэтая проза — лепшае з напісанага беларускімі аўтарамі ў першыя пасляваенныя гады.

У той жа час (з 1946 па 1949-ы) Барыс Мікуліч стварае адметную кнігу-дзённік — «Аповесць для сябе», якая з'яўляецца найбольш вартасным і адметным ягоным творам. Гэта — і аўтарская споведзь, і пранізлівыя думкі пра чалавечы лёс у таталітарнай дзяржаве, і трапныя (сучасныя!) характарыстыкі многіх пісьменнікаў ды тагачаснага грамадска-літаратурнага жыцця, кранальныя самарэфлексіі ды каларытныя ўспаміны пра Змітрака Бядулю, Янку Купалу,

Барыс Мікуліч

Барыса Пастэрнака, Міхася Лынькова.

«Я сведка і поўнага агалення чалавечай душы і ператварэння цывілізаванага чалавека ў «голага звера», сведка дзіўных эвалюцый — і ў адзін, і ў другі бок. Яркіх індывідуальнасцяў, па сутнасці, атрымалася мала, але для мастака было б цікава з асобных рысаў, што належаць розным асобінам, стварыць адзін ці некалькі тыпаў — яны маглі б прынесці славу і Гогалю, і Салтыкову-Шчадрыну, і Дастаеўскаму», — прызнаваўся ён.

Прысуды Барыса Мікуліча прайшлі «праверку часам»: «Што ўбачыў, пачуў і зразумеў я ў Менску і якім ён быў восенню 1930 года? Толькі што прайшла «чыстка» літ. шэрагаў… Так мне ніколі і не ўдалося бачыць і чуць легендарных Дубоўку і Пушчу, але іхняя абаяльнасць адчувалася вельмі моцна. Пачаўся бой па ўсім фронце. І як бывае ў азарце, усё створанае раптам было аб'яўлена крамолай. Паспрабавалі закрэсліць усё мінулае, у тым ліку і Багдановіча, і Цётку, і Багушэвіча. Царавалі Канакоцін, Бэндэ і К… БелАПП — гэта была не толькі арганізацыя, гэта была паласа, «перыяд», вельмі шкодны. Не дзіва было тут закружыцца!».

Характарыстыкі Барыса Мікуліча афарыстычныя і трапныя: «Купала быў поўнай супрацьлегласцю Якубу Коласу, педантычнаму, сухаватаму, дзелавітаму атрутна-пранікнёнаму. Было нешта ў натуры Купалы ад разгульнай польскай шляхты, у той час як Колас — настаўнік, які выбіўся з нізоў, але з тыповай мужыцкай кемлівасцю і хітраватасцю. Купала здзяйсняў тысячы безразважлівасцяў. Колас узвешваў усё, а раз зрабіўшы ацэнку ці выказаўшы думку, — ніколі іх не мяняў і ахоўваў ад «рэвізіі». Купала — само натхненне, маса экспромтаў, усё ў парываннях; Колас — у карпатлівай працы, у «выседжванні», у стараннай прадуманасці, дэталізацыі і, я б сказаў прама, у абачлівасці, асцярожнасці».

Засталіся ў запісах Барыса Мікуліча і прарочыя інтанацыі — у дачыненні да беларускай культуры і сябе. «І так, стаўлю кропку. "Аповесць для сябе"? Не! Я хачу, каб гэты "канспект" аповесці быў для ўсіх, каб яны любілі жыццё і цанілі жыццё і каб не расставаліся з марай!.. Бывайце, мае адзінокія гадзіны, пакуты, сумненні. Я пачынаю новае жыццё ці… КАНЕЦ».

Канец быў недалёка: праз тры гады пасля вызвалення Барыса Мікуліча зноў арыштавалі і выслалі ў далёкі Краснаярскі край, у пасёлак Машукоўка — на вечнае пасяленне… Следчы перад этапам будзе здзеквацца: «Сколько заплатил за то, что с тебя сняли судимость?».

«Машуковак такіх — цьма, — пісаў Мікуліч у сваіх лістах. — Урад павінен ведаць, што калі б ліквідавалі гэтыя Машукоўкі, у краіне б наступіла вясна».

Вясны ў сваім жыцці нявольніка Барыс Мікуліч не дачакаўся…

У высылцы ён ажаніўся, нарадзіўся сына — і ў 42 гады 17 чэрвеня 1954 года адышоў у нябыт. Адышоў — яшчэ на доўгія дзесяцігоддзі.

«Прыгодніцкі» не толькі лёс пісьменніка, але — і ягоных твораў. Дзённік Барыса Мікуліча — «Аповесць для сябе» — дзіўным чынам вызваліў са спратаў КДБ калега-пісьменнік Сяргей Грахоўскі, — з нечаканай дапамогай тагачаснага начальніка беларускай Школы КДБ. У 1970 годзе «Аповесць для сябе» збіраўся апублікаваць макаёнкаўскі «Нёман». Было расчытана і перадрукавана блізу ста машынапісных старонак, якія неўзабаве «супрацоўнікі ў штацкім» канфіскавалі разам з рукапісам. Публікацыі — творчага ўваскрашэння — Барыса Мікуліча не адбылося. Толькі ў 1987-м «Нёман» апублікаваў першую частку «Аповесці для сябе», другую ж — больш чым праз год.

…Ягонае цела засталося на абшарах краснаярскай тайгі.

«Мне часта з суровай і запаветнай сібірскай далечы чуецца пранікнёны голас Барыса Мікуліча, — прызнаваўся ў пасляслоўі да публікацыі «Аповесці для сябе» Сяргей Грахоўскі. — Там пад крыштальёвым саркафагам у вечнай мерзлаце — яго адзінокая магіла і жывое добрае памяць удзячных яму людзей».

Памяць пра беларускага творцу і добрага чалавека і да сёння жыве ў Краснаярскім краі. Школьнікі Машукоўкі, сярод якіх нямала нашчадкаў колішніх сталінскіх зэкаў, дагледжваюць магілу Барыса Мікуліча, збіраюць звесткі пра яго ў школьны краязнаўчы музей, вялі перапіску з Саюзам беларускіх пісьменнікаў, членам якога Барыс Мікуліч быў ад самага заснавання — з 1934 года. Мясцовыя газеты друкуюць матэрыялы пра яго. А настаўнік Машукоўскай школы Міхаіл Захарцоў на пачатку 2000-х даслаў у Саюз беларускіх пісьменнікаў шмат невядомых у Беларусі звестак пра выгнанніцкі перыяд у жыцці пісьменніка. Сярод іншага — успаміны сястры Марыі Міхайлаўны Мікуліч і жонкі Марыі Іванаўны Смеляковай (Глушковай), з якой лёс звёў празаіка ў Машукоўцы. Вось як аб тым згадвала сама Марыя Іванаўна:

«…Этап зняволеных у ботах, а сярод іх — інтэлігентны чалавек у чаравіках, у лёгкім паліто ды капелюшы. А вакол — гразь, гразь… Праз некалькі дзён ён зайшоў у школу, дзе я працавала настаўніцай, і папрасіў паперы, каб пісаць…»

Марыя Іванаўна сама была ссыльнай. Яе бацькоў раскулачылі ды вывезлі з Беларусі ў Сібір. Першы муж дзеля партыйнай кар'еры кінуў яе з малым сынам. У гэты ж час Марыю Іванаўну перавялі ў іншую школу, за сто сорак кіламетраў, а дарогі туды не існавала — дабрацца можна было толькі пешшу.

«Сяджу я з маленькім сынам на ганку і пла́чу, — успаміпала яна. — І тут падышоў да мяне Барыс Міхайлавіч. Даведаўся і сказаў: я даўно кахаю Вас, але не сказаў бы аб тым, калі б не ваш развод… Цяпер я пайду і скажу, што жаніўся. Вам дадуць кутук у бараку…

Так мы сталі мужам і жонкай, хоць нас ніхто не рэгістраваў, такі быў час…

Барыс пачаў будаваць свой дом, першы з ссыльных… Ведаючы пра нездароўе свайго тавару, пасля працы ўсе ссыльныя ішлі да нашай будоўлі, і кожны хацеў хоць нечым дапамагчы… Неўзабаве перайшлі ў новае жытло. Мы былі шчаслівыя, але здароўе Барыса Міхайлавіча (у яго была язва страўніка, набытая ў канскіх лагерах) стала псавацца. Давялося рабіць аперацыю. Апераваў яго адзін з ссыльных дактароў Наймушчанка з Ленінграда. Праз слабое сэрца аперацыю рабілі без наркозу. Чатыры з гакам гадзіны доўжыліся пакуты. Вы́разалі язву і палову страўніка. Ад болю Барыс працёр руку аб кант стала… Дома я карміла яго з лыжкі, пакуль не распрацаваўся страўнік.

Трэба было неяк жыць, і я ўладкавалася на шклозавод. Барыс шмат працаваў па хаце. Увесь час нешта пісаў, затым рваў і зноў пісаў… Ён марыў сустрэцца са сваёй любай радзімай. А які шмат і добра расказваў мне пра Беларусь! Казаў: "Я столькі перажыў, Маша! Адзінае, чаго хачу цяпер — рэабілітацыі". Я паказаў бы табе маю Беларусь…

Рабіў накіды свайго новага рамана… Збіраўся расказаць пра перажытае, пра знявагі і прыніжэнні, перажытыя за гады выгнання…».

42 гады пражыў Барыс Мікуліч, з якіх 15 — самых бязначальных — прайшлі ў няволі… Апошнія — ва ўжо згаданай Машукоўцы Матыгінскага раёна, размешчанай на поўначы Краснаярскага краю ля аднаго з ніжніх прытокаў Ангары. Тэрыторыя раёна — 19 тысячаў квадратных кіламетраў. Да Краснаярска — 522 кіламетры…

Машукоўка была адроджаная ў 20-я гады мінулага стагоддзя з дапамогай ссыльных перазджан, якія напачатку мусілі капаць там зямлянкі. Да прыходу «рускіх» у мясцовасці жылі плямёны эвенкаў (тунгусаў). А падчас «сталінскага раю» сярод тысячаў ссыльных жылі тут і вядомыя пісьменнікі, геолагі, настаўнікі, партыйцы. Жылі і памiралі…

«Вечарам (16 чэрвеня 1954 г. — *А.П.*) ён доўга чытаў кнігу, — пакінула свае згадкі пра апошнія гадзіны жыцця Барыса Мікуліча яго жонка Марыя Іванаўна. — Цяпер ужо і не памятаю, якую. Кладучыся спаць, спытала: "Ну і што там у канцы?". Ён адказаў: "Яна памерла". А раніцай, збіраючыся на працу (быў дыспетчарам у канторы леспрамгасу. — *А.П.*), сказаў: "Бачыў жахлівы сон". Апавядаць не стаў, ведаючы мой турботлівы характар. Напрыканцы вёскі ў маленькай хатцы — дыспетчарскай – ён выпісваў пуцёўкі, выпускаў машыны на лінію. Кажуць, пры запаўненні чарговай пуцёўкі ён бяссільна схіліў галаву на стол. Калі вакольныя апамяталіся, ён быў ужо мёртвым».

У апошні шлях пісьменніка праводзіла ўся вёска. Мясцовы шпалазавод спыніў працу. Адзін з выступоўцаў-таварышаў сказаў над магілаю Мікуліча: «Спі спакойна, наш любімы Барыс Міхайлавіч. Прыйдзе час, калі твой прах з гонарам прывязуць на радзіму».

Праз тры месяцы пасля пахавання прыйшла навіна аб рэабілітацыі выгнанца-пісьменніка. А вось ці рэабілітаваны ён у нацыянальнай памяці? Ці могуць быць сведкамі таго нешматлікія выдадзеныя кнігі Мікуліча (запланаваны да выхаду яшчэ ў 1992 годзе трохтомнік так і не выйшаў)?

Застаюцца спадзяванні, што ягоны прах — як і парэшткі знішчаных на этапах Сібіры выдатных паэтаў Уладзіміра Жылкі, Уладзіміра Хадыкі ды дзясяткаў іншых класікаў нашай літаратуры — вернецца ўрэшце на Беларусь, дзе знойдзе свой супакой у нацыянальным Пантэоне.

Бо ўсе яны пісалі і жылі — усё ж — не для сябе…

…З аднаго боку Машукоўскіх могілак — густы лес, з другога — узлётна-пасадачная паласа. І амаль заўсёды там пануе цішыня. Толькі раз на дзень прылятае туды нястомны АН-2 — даставіць ці забраць пасажыраў і пошту.

Барыс Мікуліч, Васіль Вітка, Яўхім Кохан. Слуцк, 1929 г.

Пташнікаў[1]

Андрэй ФЕДАРЭНКА

— Я тройчы сталічны чалавек, — казаў ён. — Нарадзіўся ў Плешчаніцах, вучыўся ў Лагойску, жыву ў Мінску; а так як у Беларусі тры сталіцы: Мінск, Лагойск і Плешчаніцы, то...

Да вайны ён паспеў скончыць тры класы пачатковай школы. Потым — вайна, блакада, хаванне ад немцаў па лясах і балотах, голад, холад (у 2002 годзе я пачуў ад Ніла Гілевіча, што «Пташнікаў амаль усё жыццё з адной ныркай», — несумненна, вынік таго ліхалецця). Далей біяграфія даволі роўная: з сярэбраным медалём закончыў школу, журфак, рэдактарская праца.

Чым ён цікавіўся, акрамя літаратуры і прыроды? Наколькі памятаю, ён не быў ні рыбаком, ні грыбніком, ні паляўнічым; праўда, яго неаднойчы бачылі на чыгуначным вакзале ў дажджавіку і з заплечнікам, але, хутчэй за ўсё, ён проста ездзіў пабыць сам-насам з любімай прыродай. «Як распавядаў празаік Анатоль Казлоў, — піша Ц. Чарнякевіч, — Пташнікаў раіў "нэафітам", якія неслі ў "Полымя" свае першыя творы, пачынаць з апісальнай тэхнікі: сядаць у лесе ці ў лузе ці папросту на траву ля дома і апісваць тое, што бачыш, — як мага больш падрабязна й дакладна фіксаваць найменшыя зрухі быцця».

Не любіў кампаній і чарак. Абыякавы быў да спорту, хоць у маладосці і спрабаваў пісаць на гэтую тэму (у адзіным «спартыўным» творы, «Прахадная пешка», пра шахматы, адразу ж, у першым сказе дапусціў ляп: герой ратуецца ад шаху — ракіроўкай).

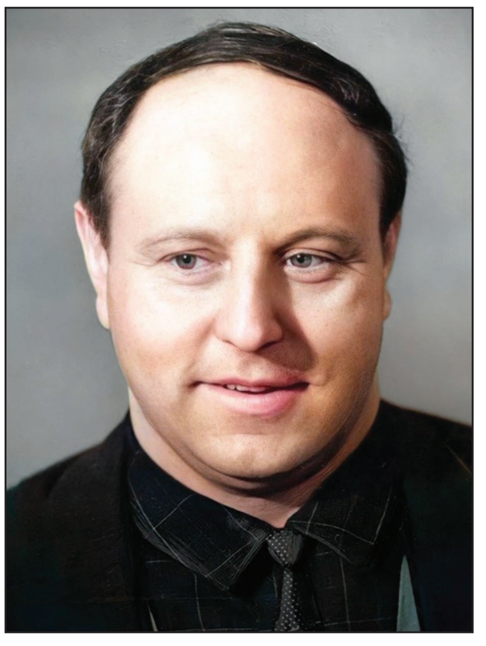
— Ува мне памёр вялікі нерэалізаваны вандроўнік, — казаў ён. — Так я люблю дарогу, новыя мясціны — і нідзе не быў! Адзін раз у жыцці ездзіў за мяжу, у Беласток, на два тыдні, потым раман хацеў пра гэта пісаць...

Уладзімір Дамашэвіч у рамане «Камень з гары» вывеў яго пад прозвішчам Драздоў. «Здаецца, не чытаеш, а бачыш малюнак — так ён мог перадаць прыроду. Часам гэтым сваім умельствам Драздоў злоўжываў, і прырода паглынала чалавека, як вялікі лес. Яна падавалася буйным планам, першароднная ў сваім харастве, а чалавек раствараўся ў ёй, станавіўся мізэрны, маленькі, як мурашка».

Я б яшчэ дадаў: прырода ў яго творах часта не толькі паглынае герояў, а ўвогуле як бы існуе асобна ад іх. Такое адчуванне, што яму зусім не важна, чыімі вачыма яе апісваць: партызана ці паліцая, падпяразанага пілою леспрамгасаўца, вясковага шафёра ў мазутнай фуфайцы, капітана энкавэдэ Дувалава ці мінскага летуценнага паэта.

Ён не заўсёды паспявае за сваімі героямі. Яны як бы ідуць сваёй дарогай, а аўтар — сваёй: то збоку, то ззаду, увесь час затрымліваючыся, каб апісаць яшчэ іншымі фарбамі пейзаж, кветку або птушку. У яго занадта роўны, запаволены і ад таго крыху аднастайны стыль, які ўмоўна можна назваць «рэтраспектыўным» — гэта калі героі знаходзяцца ў цяперашнім часе, а падзеі адбываюцца ў мінулым (адзін з любімых яго прыёмаў, напрыклад, такі: «Падае снег. Падаў ён і тады, калі...»). Менавіта таму нялёгка чытаць яго вялікія раманы і доўгія аповесці. Яны здольны стаміць нават самага цярплівага чытача, асабліва сучаснага.

Затое там, дзе героі і прырода па шчаслівай выпадковасці супадаюць, атрымліваюцца такія рэчы, як «Лонва», — на маю думку, самая лепшая яго

Іван Пташнікаў

аповесць. Галоўны герой — таксатар, чалавек, праца якога звязана з лесам, з прыродай, таму любыя адступленні на гэтую тэму натуральныя і дарэчныя.

«Лонва» нечым нагадвае «Людзей на балоце». А можа, і не нечым, а пісалася пад яўным уплывам вялікага рамана. «Людзі на балоце» надрукаваны ў «Полымі» ў 1961 годзе, «Лонва» — у тым жа «Полымі» ў 1964-м, гераіню «Лонвы» Жэньку дражняць Чарнушка, нават пачаткі падобныя: «Хаты стаялі на востраве» — у Мележа; «Яны доўга стаялі на шашы» — у Пташнікава.

Тут ён цалкам у сваёй стыхіі. Жнівень, вечар, вясковы двор, туман, камарыны звон, вогнік, каля якога двое, на цаглінках у чыгуначку варыцца бульба, і плаўна цячэ апавяданне — не так і важна, пра што.

«Агонь гарэў недалёка ад студні з новым сасновым зрубам. Студню правілі, відаць, зусім нядаўна. На двары пахла яшчэ смалой, ля зруба не абтаптаўся жвір — яго было высока насыпана, і ён разносіўся нагамі па ўсім двары».

«Разраслася на ўвесь двор адна шапка сланечніку. Сланечнік вырас на тоўстай назе-дудцы, з шырокім цёмным лісцем і вялікай шапкай, як рэшатам-падсіткам, што, даўно парванае, вісела ў Грасыльды ў сенечках».

«Недзе ў гародчыку, блізка ад Завішнюка, покнула на зямлю груша-дзічка. Ён абаперся на вароты і глядзеў на рабіну, што нагіналася над самым плотам ад вуліцы. Ягады ў вячэрняй цемнаце былі яшчэ чырвоныя. Хацелася дастаць іх рукой і пакратаць»...

Яго апісанні прыроды можна цытаваць і захапляцца імі да бясконцасці.

Яшчэ «Лонва» — адзін з лепшых у беларускай літаратуры твораў пра каханне, хаця там на 250 старонках няма ніводнага пацалунка.

Галоўнаму герою, таксатару Завішняку, 25 гадоў, яго практыкантцы і патаемнай каханай, той самай Жэньцы-Чарнушцы, — максімум 16: першы курс тэхнікума пасля сямігодкі.

«Ціхая-ціхая — ні слова, і сарамлівая — вачэй не падымае, Жэнька яму, можа, толькі і даставала да пляча, але яна была зграбная і стройная; калі хадзіла па пакоі — вострa і чотка тупала абцасікамі: тук-тук, тук-тук».

«Яна яшчэ дзіця, хоць і студэнтка, дзіця, і недзе зусім лёгенькая...»

Завішняк кватаруе ў адзінокай Грасыльды, Жэнька з сакурсніцай Светай — у суседняй хаце, праз вуліцу. Да таго ж удзень яны ўвесь час — мераюць лес на дзялянкі. І гэтая іх блізкасць трымае сюжэт, напаўняе аповесць шчымлівым, празрыстым, жнівеньскім святлом.

«Узяць ды ўскудлачыць яе густыя валасы, якія яна расчэсвае ў лесе, кожны раз, калі можна. Яна любіць іх. Але яна не ведае, што яны пахнуць...».

«Калі яна нагінаецца блізка да яго, Завішнюка, і глядзіць у тэадаліт, — ён чуе, як яны пахнуць, густа і даўка — аж кружыцца тады галава, калі ён дыхае; пахнуць усімі сухімі травамі, усім мсціжаўскім разнатраўем: васількамі, пшанічным коласам, сенам-травой, мятай, палыном. Ён, Завішнюк, прывык да гэтага паху. Ён запомніў яго».

Неяк пад настрой я цытаваў яму цэлыя кавалкі аповесці, называў імёны і прозвішчы: Чаркашына, Грасыльду, Парыпана, Акцызніка... Іван Мікалаевіч слухаў — не спынічаў, а плыў — з асалодаю, з падзякаю, з адабрэннем кожнага слова, нібы гэта не ён напісаў, а слухае чыёсь чужое, усклікваў:

— Так, так... Быў такі! Ох, цікавы чалавек!.. — паціскаў мне плячо, нават адвярнуўся і нібы няўзнак выцер вочы.

Я сказаў, што малым быў закаханы ў яго гераіню, толькі не ў ідэйную, строгую і чыстую Жэньку-Чарнушку, а ў маральна няўстойлівую, даступную бялявую Светку.

— О-о, — адабраючы мой густ, ажывіўся ён яшчэ больш, вочы заззялі; ён нібы ўспомніў пра свавольніцу Светку нешта такое, аб чым не напісаў. — О-о, Светка!..

«Палымянскі» кабінет выходзіў на шумную вуліцу Захарава. Ад метро ў лінгвістычны ўніверсітэт і назад ішлі дзяўчаты, мільгалі твары і тварыкі, ногі і ножкі. Іван Мікалаевіч глядзеў, потым адрываўся ад акна, крактаў і казаў па-руску ўсяго адно слова:

— Весьма!

Да 1990 года я ведаў яго толькі па фотаздымках. Адкрыты лоб, прыгожыя вочы і нечакана тонкія вусны — рэдкасць для вясковага чалавека, прыкмета ганарыстасці, нават пагарды (чамусьці вуснам-губам увогуле надаецца вялікае значэнне ў нашай літаратуры; можна прыгадаць героя Коласа з «ласінымі губамі», героя Караткевіча з «адстаўленай скавароднікам ніжняй губой», вясельную прыпеўку ў Мележа — «выходзь, свякруха губата, прыехала нявестка багата!..»).

Вясной 1990 года, калі мяне яшчэ студэнтам узялі на працу ў «Полымя» і я яго ўпершыню пабачыў, яму было 58 гадоў, і вусны ўжо былі не такія, як на фота, а звычайныя. Байкавая кашуля ў сінія клеткі (сам ён казаў і пісаў толькі «рубашка»), запраўленая ў штаны пад вузкую, зусім вясковую папружку. Сандалі. Белая кепка. Высокага росту, мажны, нетаропкі, знешне крыху нагадвае Янку Брыля. Характарам яны таксама былі падобныя: насцярожанасць спачатку і раскрыццё аж да абдымкаў — потым. Абодвух іх я крыху пабойваўся, ведаючы гэты тып разумных, назіральных, з'едлівых вясковых дзядзькоў. Цяпер, калі сам у іхніх гадах, разумею, што яны так проста абараняліся. Ранімыя, малапрактычныя, сарамлівыя (дарэчы, апошняе ўласціва не толькі Брылю і Пташнікаву, а ўсім без выключэння беларускім пісьменнікам той пары, бо, зноў-такі па вясковых мерках, што за занятак для здаровага мужчыны — пісаць на паперы літары?).

— Сумна? А я вось трыццаць гадоў тут! Ай-я-яй. Такая вясна на вуліцы, такое жыццё за акном. Уяўляю, як маладому чалавеку тут сядзець, — і, узяўшы лірычны тон: — Эх, мне б вашыя гады... Пайшоў бы пехам куды вочы глядзяць, па вёсках...

— Колькі ты пішаш? Адзін сказ у дзень? А то і ў тыдзень? Няма чаго рабіць у літаратуры. Трэба пісаць толькі раніцаю і не менш чым 13—14 старонак за раз, каб за два выхадны атрымліваўся аркуш, 24 старонкі.

— Прынясі што-небудзь сваё, цікава, як цяпер маладыя пішуць.

Я прынёс недапрацаваную, амаль чарнавік, аповесць «Сінія кветкі».

Іван Мікалаевіч сумленна, з алоўкам, прачытаў дзве старонкі. Узяў чысты аркуш паперы і паклаў побач на стол.

— Не, так не пойдзе. Уяві, што мы блізкія сябры. Сядзім, бутэлька паміж намі, і ты мне расказваеш. Што ты хочаш мне сказаць?

— Ну, хачу сказаць, што... герой з самай раніцы, пакуль мыўся, чысціў зубы, снедаў, не мог адагнаць ад сябе ўспаміну — як ён некалі, маленькі, уцякаў па свежай пакошы ад чмяля і наляцеў на кінутую касу...

Пташнікаў хутка, слова ў слова, запісаў.

— Кінутую касу. Далей.

— ...Добра, што быў босы і не мог бегчы на ўсю сілу, а то застаўся б без ног, а тады ж толькі лёгка парэзаўся...

— Парэзаўся. Ёсць.

— ...Ён спрабаваў думаць пра штосьці іншае, а ўяўленне ўсё вяртала яго ў той дзень, дамалёўвала тое, чаго не адбылося: як з усяго разгону ён налятае на тонкае лязо, як падрэзваюцца сухажыллі, як палатно амаль перасякае тонкія косці, свішча, залівае ўсё вакол кроў...

— Кроў. Гатова. На! — падаў мне аркушык. — Бачыш — што размазвалася на тры старонкі, можна перадаць трыма нармальнымі сказамі. І далей так пішы: уяўляй, што перад табой самы блізкі чалавек, паміж вамі пачатая пляшка гарэлкі, і ты яму простымі словамі, ціха, няспешна, натуральна расказваеш. Можна нават прагаворваць услых. Сам здзівішся, колькі лішняга слоўнага шалупіння адляціць. — І адразу ж: — Ты скупа пішаш, надта шчыльна, няма дзе алоўку пагуляць. Калі многа тэксту, дык яно і рэдагуецца лягчэй: чык, чык. — Азірнуўся і шапнуў на вуха: — Пакуль я тут, карыстайся момантам. Перадам, што змагу, павучу...

Нават яму, які раскашаваў у беларускай мове, як рыба ў вадзе, часам рабілася ў ёй цесна. Неяк прыйшоў у кабінет, пастаяў і з прыкрасцю прамовіў: «Какой бедный белорусский язык!..». Усе, хто быў у кабінеце, каго раздражнялі яго «драстуйце, відзеў, тапор, скромненька, адуванчык, стул», са зларадствам пераглянуліся — даўно было вырашана, што ён ні многа ні мала не любіць мову. А між тым гэта было сказана менавіта ад празмернай любові. Толькі пасрэдны пісьменнік можа быць цалкам задаволены лексіконам тлумачальнага слоўніка.

Не хапала рафінаванай літаратурнай мовы Мележу. Як ён сам прызнаваўся, «Людзі на балоце» ажылі, задыхалі толькі тады, калі ён пачаў пісаць дыялогі на палескай гаворцы.

Уладзімір Набокаў, гэты чарадзейлінгвіст, параўноўваючы англійскую і родную рускую, адзываўся зусім не на карысць апошняй, казаў пра яе — «зялёная», называў «не зусім адукаваным, а часам і даволі безгустоўным юнаком».

Сам І. Пташнікаў быў абсалютным рэкардсменам у беларускай літаратуры па ўжыванні дыялектаў. Калі б іх усе сабраць, атрымаўся б ладны томік. З гонарам расказваў, як яму даводзілася іх адстойваць: «Дамашэвіч усё пагражаў — я вашы плешчаніцкія дыялектызмы і барысаўскія русізмы буду высякаць гэтым вашым "тапаром"!».

Цікава, што ўжываючы мноства ўласных, часта незразумелых нават з кантэксту слоў (што такое ляжэйка, гавыла, глытаўка, дарожніца, дзярнак, доднiца? што такое дугаць, гломзаць, ажаргаць, аціляігвацца, выцыўкаць і інш, і інш.?), сам Іван Мікалаевіч быў нецярпімы да дыялектызмаў чужых.

У нас на Мазырскім Палессі ў сакавіку з бяроз «ставяць квас». Іван Мікалаевіч круціў і так, і гэтак, вымаўляў услых, спрабаваў на смак — і такі прымусіў зрабіць унізе старонкі зноску: «ставіць квас» — «спускаць сок».

[1] *7 кастрычніка Івану Мікалаевічу ПТАШНІКАВУ споўнілася б 90 гадоў.*

Заканчэнне на стар. 4 »

Пташнікаў

« Заканчэнне.
Пачатак на стар. 3

Пра чалавека, які схуднеў, у нас казалі «высах у цёску». Цёска — вельмі тонкая лучынка. (Дарэчы, ёсць жа ў беларускай мове цясак.) Тое самае — унізе з'явілася зноска: «цёска» — «трэска». Я не змог яму даказаць, што гэта крыху розныя словы.

У мяне было: «хлопцы ціскаліся з дзяўчатамі».

— Дапускаю, — сказаў Іван Мікалаевіч, — што знойдзецца адна такая, што сама будзе ціскаць хлопца, і ўсё ж трэба паправіць — «ціскалі дзяўчат».

У мяне было: «мала дзе ён за жыццё папападаў».

— Не, тры па — занадта, — сказаў Іван Мікалаевіч і адно выкрасліў. — Далей, ты пішаш «басанож». А ў вас як казалі?

— Босы.

— Дык так і пішы. Не басанож, а босы, не аголены, а голы. Далей. У вас хіба казалі мезенец?

— Не, пальчык.

— Бачыш, табе і вучыцца не трэба, проста ўспамінай жывую мову, уяўляй, як бы гэта вымавіў вясковы чалавек.

Самае пагардлівае яго выказванне пра літаратурны твор было — узровень «Чырвонай змены».

— Баюся разгортваць цяперашнюю кніжку, не магу прачытаць адзін абзац, нават адзін сказ, нават адно словазлучэнне. Гэта не беларуская мова і не беларуская літаратура; яна можа існаваць, але называць яе літаратурай, ды беларускай… ВыхОдныя, ЧЭцверы, пятнІцы, ніткаў, вусаў, курЫцаў, нОчыў…

Пішуць — штаніна, а па-беларуску гэта калоша, калашына, пішуць шырынка, а трэба — крэсла… Лайном заўсёды была маленькая пасцілка, а ў што гэтае слова цяпер ператварылі? Зліваюць разам «напрыканцы», а чаму? Чым кепска — на канцы, пры канцы, а яшчэ лепш — у канцы? Што такое «падчас» злітна? Узровень «Чырвонай змены». Пачытай любога нармальнага пісьменніка да 1991 года — у яго будзе толькі «ў час».

— Мова развіваецца, Іван Мікалаевіч.

— Бачу, як яна развіваецца…

Чамусьці вельмі не любіў слова «ёмка» ў значэнні «зручна».

— Ёмка тое, чым патэльню бяруць. І больш нічога. А дзяржак для ёмкі — ёмачнік.

Казаў, што ў нашых слоўніках многа неапраўдана падвойных слоў, напрыклад казлабароднік, дзядоўнік, а людзі кажуць — казлы, дзяды. Або пустазелле, а ў народзе яно — проста зелле.

— Прычым наша зелле — зусім не рускае «зелье». Нядаўна чуў верш: «Дзе ж мне нарваць таго зелля, каб загаіліся раны?» — пішуць, а не ведаюць, што нашым зеллем раны не гояць, яно ідзе кабанам у карыта.

Памаўчаў і падвёў рысу:

— Вось тое, чым мы, пісьменнікі, у рэдакцыях займаемся, гэта і ёсць развіццё мовы. У народзе яна даўно не развіваецца. Мы ж яе абсмоктваем, параплаўляем, правяраем на зуб…

Калі ж удавалася яму дагадзіць — радаваўся больш, чым свайму ўласнаму. Знайшоў у мяне слова «чарствы», наставіў плюсікаў, усё дапытваўся: знарок так напісана ці памылкова? — можа, хацеў напісаць «чэрствы»? За адно гэтае слова ён гатовы быў дараваць 150 старонак слабых. Увогуле, ён адзін з усёй Беларусі ацаніў і пахваліў назву — «Вёска»; яму нават у галаву не прыйшло шукаць тут нешта «бунінскае», ён проста ўслухоўваўся ў гучанне, толькі гэта яго цікавіла.

Пасля «Вёскі» ён часцей пачаў заходзіць у наш кабінет, даўжэй тут затрымліваўся. Гаварылі пра пісьменнікаў. Ён хваліў Адамчыка, вельмі цёпла адзываўся пра Караткевіча, з якім жылі на адной лесвічнай пляцоўцы, прыносіў, нібыта каб паказаць, які ў «Валодзькі» почырк, кніжку, падпісаную: «Івану Пташніку, самаму лепшаму сябру, дарагому брату…». (Іван Мікалаевіч ніколі не расказваў і ндзе не пісаў, адкуль узялося «аў» на канцы яго прозвішча.)

Успамінаў Мележа. Калі ў «Полымі» друкаваліся «Людзі на балоце», у аддзеле прозы акрамя Пташнікава працавалі Янка Сіпакоў і Барыс Сачанка. Рэдагаванне Мележа яны называлі «гладзіць кракадзіла». Ён вельмі хваравіта ставіўся да любой заўвагі, нават да коскі. Здаецца, усё зразумела, а ён — «я падумаю, добра, забяру рукапіс дамоў і падумаю». Першае, што казаў, заходзячы ў кабінет: «Ёсць заўвагі?» — «Няма, Іван Паўлавіч». — «А гэта што?» — упіваўся вачыма ў рэдкую, адну на пяць старонак, птушачку на палях.

Барыс Сачанка, якому як земляку часцей за іншых выпадала ўлагоджваць «кракадзіла», адказваў: «Вы напісалі «пожня», але пожня — калі зжата, а калі скошана, у нас казалі — «пакоша».

Мележ прысеў, абхапіў галаву рукамі і застыў, нібы здарылася з ім вялікае гора. Потым ціха, пераселым голасам сказаў:

— І ў нас пакоша…

Ён баяўся, што можа забыць жывую мову, пражываў, як гэта ён, па 20 разоў перапісваючы, мог прапусціць хоць косачку. Але ніколі, нават калі была яго праўда, не спрачаўся, забіраў рукапіс дамоў і часцей за ўсё рабіў так, як хацелася рэдактару.

— Пра што вы яшчэ гаварылі? — дапытваўся я.

— Ды пра тое самае, што і мы цяпер, — пра мову.

Мележ казаў, што вось пачалі пісаць лужок замест поплава, чашка замест кубка. «Усё гэта, можа, драбяза, памылкі, але ж яны фіксуюцца, уводзяцца ў слоўнікі як норма». Наракаў, што сталася з нашымі беларускімі імёнамі, як яны калечацца, а гэта ж таксама наш скарб. Калі людзей усё жыццё звалі Алена і Прахор, то ў чыю галаву прыйшло, што трэба зваць іх Алёна і Прохар? Пайшлі раптам Ялізаветы, Якацярыны, Анатоліі, Юліі, з падвоенымі зычнымі Тацццяна, Наталля, Улляна…

Я ўспомніў, што ў самога Пташнікава гераіню завуць Настасея.

— Цяпер бы напісалі Настасья, з расійскай інтанацыяй.

— Але, — згадзіўся Пташнікаў. І раптам ціха заспяваў: — Эх, Настасья, эх, Настасья, отворяй-ка ворота!..

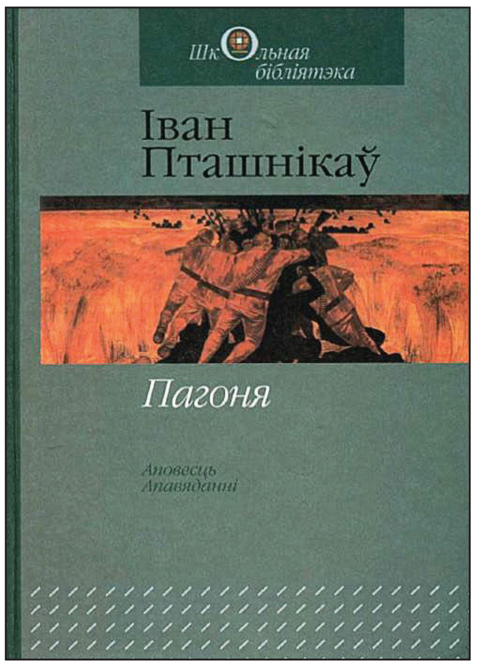
У яго быў прыемны голас і бездакорны музыкальны слых — такі ж, як і літаратурны.

Наколькі адкрыты ён быў са «сваімі», настолькі ж зацінаўся, хаваўся ў панцыр з «чужымі». Анатоль Сідарэвіч успамінае: «Іван Мікалаевіч быў вельмі цікавы чалавек, але нешта было ў ім таямнічае, ён не адкрываўся цалкам, нешта недагаворваў, прыхоўваў. Пазбягаў публічнасці. Яго нельга было "раскруціць" на інтэрв'ю».

Сам ён нават як бы хваліўся гэтым:

— За ўсё жыццё, — казаў ён, — не даў ніводнага інтэрв'ю і ні разу не выступіў перад чытачамі!

Яго звышсціпласць, ці як гэта назваць, даходзіла да таго, што ён не з'явіўся на ўласны 70-гадовы юбілей. Вечарыну ў Доме літаратара вёў паэт Мікола Мятліцкі, на сцэне вісеў партрэт юбіляра, на століку ў вазе стаялі кветкі, а дзе быў у гэты час юбіляр і што думаў — невядома.

Аднойчы сказаў з лёгкім дакорам:

— Чаму вы так нясмела пішаце, маладыя? Вам жа ўсё можна, вы ж не мы, каго запалохалі ад пачатку і да канца жыцця.

Калі на маё апавяданне «Бляха», якое яму падабалася, выйшла ў «ЛіМе» нейкая несур'ёзная нават па тых часах, тым больш па цяперашніх, крытыка, ён убег у кабінет з газетаю ў руцэ, узрушаны, устрывожаны:

— Не папускайце! Бо прывыкнуць! Пішыце адказ! Абараняйцеся!

Я нагадаў яму чэхаўскае: нельга пісаць абвяржэнні на крытыку; нават калі пачнуць сцвярджаць, што ты робіш фальшывыя грошы, і тады нельга абвяргаць; адзіны выпадак, калі можна пісаць абвяржэнне, — калі трэба заступіцца за каго-небудзь.

— Ага. А Чэхаву даводзілася абвяргаць не крытыку, а пахвальбу?

— Як гэта?

— Мой «Тартак» расхвальвалі на радыё «Свабода», Станіслаў Станкевіч, а я вымушаны быў гэта абвяргаць. Пісаў у «Голас Радзімы» ліст…

І ўсё ж думаю, што не толькі запалохалі, не адна асцярожнасць была прычынай яго дзіўнаватага, дзікаватага адзіноцтва. Надта самадастатковай была яго проза. Цану сабе ён ведаў. Магчыма, ён проста не хацеў пускаць у свой свет чужых. Бо ўсё ж сказана ў творы. І расстаўлена па палічках у рэцэнзіях. Калі чалавек не чытаў, ці прачытаў і не зразумеў, дык якія выступленні, якія інтэрв'ю могуць яго змяніць? Гэта проста не мой, не Пташнікава, чытач. Хай чытае іншых.

Да таго ж і нашы чытачы не заўсёды Алёшы Карамазавы. Калі б не хвароба, не ўзрост, калі ўявіць Івана Мікалаевіча за камп'ютарам — ён мог бы прачытаць пра сябе і такое: «Пасля аднаго сказа Пташнікава больш я ні яго, ні вясковую прозу чытаць не буду, я яе ненавіджу!» або: «Ці ма́е Пташнікаў сёння чытачоў і прыхільнікаў, ды і ўвогуле колькі чалавек са ста апытаных каля ўвахода ў БДУ прызна́юцца, што чулі пра такога?».

Гэта пісалася пры яго жыцці.

У душы ён, канечне, хацеў славы — але такой, якая прыйшла б без усялякіх намаганняў з яго боку, сама сабой ці з дапамогаю ўладаў. Адзін з самых любімых пісьменнікаў Пятра Машэрава, калі не самы любімы, ён да канца жыцця спадзяваўся на цуд: напрыклад, атрымаць званне «народнага», або — яшчэ вышэй — наіўна верыў у нейкую «літаратурную справядлівасць», скажам, у шведскую інстанцыю, якая нібыта тым і займаецца, што вышуквае ў глухіх кутках геніяльных, але сціплых творцаў і выцягвае іх на свет Божы.

Пасля 2002 года яго кумірам стаў нікому раней невядомы Імрэ Картэс.

«Паглядзіце на гэтага венгерца, — узбуджана казаў мне па тэлефоне. — Вайна, разруха, а ён піша сабе ў падвале (так Івану Мікалаевічу ўяўлялася). І вось, у адначассе, сусветнае прызнанне! І так не прападзе ніякі талент, ні пры якіх умовах!»

Па голасе адчувалася, што ён крышку і сябе падстаўляе на месца Картэса.

З гадамі ён пісаў усё лепш. «Львы», «Пагоня», «Арчыбал», «Францужанкі»… І самая апошняя, у 70 гадоў, шэдэўр аўтабіяграфічнай прозы — «Ненапісаная аповесць». Але такіх рэчаў ужо не было каму чытаць, а калі і былі такія, іх словы ўжо нічога не значылі. Пік беларускага літаратурнага адраджэння мінуў, слова «талент» выпала з ужытку, літаратура пачала брацца ў двукоссе і замяняцца «літпраектам», запанавала, як эпідэмія, татальная малапісьменнасць і проста непісьменнасць, нягледзячы на штаты карэктараў і рэдактараў. Плюс вакол яго імені не было легенды. Калі не лічыць містыфікацый з інтэрв'ю і выступленнямі, усё ў яго ішло неяк занадта роўна, гладка, правільна. Ён не быў «прарокам», «апосталам нацыі» (а ў нас ад пісьменніка патрабуюць чамусьці толькі гэтага); тое, што ён самародак, непераўзыдзены мастак, ужо мала каго цікавіла.

Ён сам гэта адчуваў. Прыкладна з 2000 года добраахвотная самаізаляцыя пачала яму крыху надакучваць. Усё часцей ад яго можна было пачуць, што ён не заўважыў, як прайшло жыццё, што з-за вечнай вясковай асцярожнасці, сціпласці ён так там мала ад яго ўзяў.

— Эх, каб можна было вярнуць… Хоць бы даў сабе волю, хоць бы піў, курыў, нават распусцічаў бы… А так — ну проста няма чаго ўспомніць!

— Усё жыццё адчуванне, што я падманваю людзей, калі яны называюць мяне на вы і па-бацьку, бо які я Іван Мікалаевіч? Я быў і ёсць шасцігадовы Іванко…

Калі інтэрнэт прынёс вестку пра яго смерць, першае, што ўспомнілася, — мост праз Свіслач, на якім ён абдымаў мяне і ўпрошваў не ісці на мітынг («вось мне лёс… некалі Караткевіча прасіў: Валодзечка, не хадзі, а цяпер цябе: Андрэечка, не ідзі, ды яшчэ спіртным ад цябе пахне…»); успомнілася, як некалі расказваў, што ў блакаду піў ваду, выціснутую з балотнага моху, і то была «самая смачная ў свеце вада, халодная і кісленькая, з чорнымі макаўкамі»; успомнілася, як тэлефанаваў мне ў 2006, здаецца, годзе, віншаваў з фільмам па «Талерах» — ужо тады вельмі цяжка было яму гаварыць, палову слоў не вымаўляў. А потым памяць перанесла яшчэ далей, у 1990 год, у самую першую нашу сустрэчу. Чужы кабінет, поўны незнаёмых людзей. Я глядзеў на яго і думаў: які ж ён строгі, суровы з выгляду, які гэта, відаць, бязлітасны, жорсткі рэдактар… Чым яго ўзяць? Як да яго падступіцца? Веснавы ветрык надзімаў фіранкі; каля расчыненага акна на скразнячку сядзеў нейкі правінцыйны аўтар у вышытай сарочцы і гучна расказваў, як летась, праз тры гады пасля Чарнобыля, у сваёй вёсцы пад Ельскам стаў сведкам крыху вусцішнай з'явы: вялікага рушэння га́даў і земнаводных, яшчарак, чарапах, вожыкаў, мышэй, жаб; усё паўзло, скакала, шчамілася з рэчкі, з поля, з лесу ў двары да людзей, да чыстай калодзежнай вады. Асабліва многа было гадзюк, ды ўсе нейкія рознакаляровыя: шэрыя, чорныя, карычневыя, з узорамі на спінах і без узораў. Страшна было босаму і без дубца выйсці на двор. Куры, пабачыўшы гадзюку, збіваліся ў кучу, сакаталі, выцягвалі шыі, а певень адганяў яе дзюбаю. «І вось, — расказваў аўтар, — на адну я, босы, каля самага ганка, умудрыўся наступіць!» Яна грэлася на сонцы ці спала і не ўкусіла толькі таму, што была наетая, — пасярэдзіне было патаўшчэнне, як курынае яйка. Не так ад страху, колькі ад злосці ён знайшоў дубца і засек яе на месцы.

Пташнікава аж перасмыкнула. Ён неяк па-дзіцячы выставіў перад сабой далонь і ўскрыкнуў:

— Нашто? Не трэба!..

І ад усёй яго нібыта суровасці не засталося і следу. Першы раз у жыцці я бачыў чалавека, які шкадуе нават гадзюку.

Непаўторная музыка вершаў

Да 75-годдзя з дня народзін Юркі Голуба

Сярод вялікай кагорты гарадзенскіх паэтаў (у наяўнасці паэтычнага таленту якіх ніхто не сумняваецца) постаць Юркі Голуба як паэта заўсёды будзе стаяць асобна, а творчасць вылучацца, свяціцца божай іскрой, якую нельга не заўважыць, не адчуць…

І наўрад ці знойдзецца такі крытык ад літаратуры, які паставіў бы пад сумніў гэтую тэзу.

Вядома, што Юрка Голуб (20.10.1947—12.10.2020) як добры літаратар пісаў і публіцыстыку, і прозу, але найперш ён лічыў сябе паэтам…

Давялося мне ў маладосці прысутнічаць пры цікавай інтэлектуальнай спрэчцы тады яшчэ маладых, а на сёння вельмі вядомых у краіне музыкаў. Размова ішла пра знакамітых італьянскіх майстроў скрыпак. І вельмі запомніліся словы аднаго з іх: «Усе скрыпкі, якія зробленыя Амаці, Бергонцэ, Панормо выдатныя, але скрыпкі Страдывары — гэта нешта іншае…». На пытанне апанента «Чым жа яны не падобныя да іншых скрыпак?» той адказаў: «Сваім гучаннем, абсалютна адрозным ад іншых… Інструменты, голас скрыпак Антоніо Страдывары немагчыма зблытаць з інструментамі іншых майстроў… Скрыпкі Страдывары — непаўторныя!..».

Такая ж непадобная да паэзіі іншых творцаў і паэзія Юркі Голуба. Яна — такая ж непаўторная… І такая самабытнасць, і такі, не падобны да іншых, стыль напісання вершаў, ставіць Юрку Голуба ў шэрагі вялікіх паэтаў.

Не кожны паэт з такой уважлівасцю, патрабавальнасцю і крытычнасцю падыходзіць да паэтычнага слова ў стварэнні сваіх вершаў, як гэта рабіў Юрка Голуб. Ён не дапускаў у сваёй творчасці ўхілаў, штучнасці, рыфмаплёцтва — усяго, што прыводзіць да невыразнасці, шэрасці, да паніжэння якасці твора…

На маю думку, прыйшоў у свет паэзіі Юрка Голуб трохі са спазненнем. Канец дваццатага стагоддзя… Ужо не ў гонары прыгожае слова, таленавітая метафара або трапнае апісанне наваколля. У літаратуры пануе практыцызм, грубасць і яскравае прастатаслоўе думак. Разважанні над вечным і праблемамі чалавечай душы адыходзяць на другі план…

Але вось што дзіўна: аказваецца, што скрыпкі Страдывары не тое што не запатрабаныя сёння — яны з цягам часу сталі павялічвацца ў кошце ў геаметрычнай прагрэсіі, хутчэй, чым золата і ўсялякія алмазы. Таму, што няма на свеце больш каштоўнейшых рэчаў, чым тыя, якія створаныя творцам-геніем.

Так і вершы Юркі Голуба назаўсёды застануцца ў скарбонцы беларускай і сусветнай літаратуры як абсалютна непаўторныя і геніяльныя творы і з часам усё больш і больш будуць запатрабаванымі.

Валянцін ДУБАТОЎКА

Кон

З рукапісу кнігі «Аберуч»

Юрка ГОЛУБ

Простая мова

Раса раскашуе. Рудзець
Загару маёва.
Выносяцца гукі з грудзей.
Простая мова.

У матчынай хусткі каснік —
Сусвету абнова.
Не схільная звону казны
Простая мова.

Будзіла будынкі бяда
Грымотна. Сурова.
Ахоўвала краю будан
Простая мова.

Патрапіў у пекла сатрап?
У жорсткія ловы.
Кавадла — радзіма сярпа.
Простая мова.

Дарэмна ламаў ураган
Вясёлку на дровы…
Зубры са стажком на рагах…
Простая мова.

Зракліся замовы ануч,
Дзе з шэптамі змова.
Зацятыя вусны на ключ.
Простая мова.

Спроба вопыту

Выпадак становіцца лёсам,
А лёс у выпадках паграз.

Вунь круцяць кружэлку галосна,
А спеву нячутна якраз.

Надзея імкнецца ў прастору.
Прасторы ў цямніцы няма.
Таму і стаіць не ў гуморы
На друзе стагоддзяў турма.

Не горнецца позірк загане:
Сягае балесны праз мур,
Туды, дзе пасталі на ганак
Апостал,
анёл
і амур.

Настаўнік адродзіцца ў вучні.
Угору не выб'ецца гвалт:
Запясці закручваць калючкай,
Закручваць легенды ў асфальт.

Асот расквяціла б аблуда…
Ды, мусіць, найлепей відаць
З карчмы паспалітаму люду
Паветра,
зямля
і вада.

Кон

«Памру, пазначана зімой…»
Калісь прарочыў рыфмы лёкай,
А потым вершы пад замок —
І пасміхаецца з палёгкай.

Шпітальным цэрберам наздзіў,
На зайздрасць дробным дабрахотам,
Куды начлегі сам вадзіў,
І зараз ірвануў з ахвотай.

Ля летапіснага трысця
І патаемнага балота
Ён зведаў выраяў працяг,
Балады даўніх закалотаў.

…Чырвоны пыл ад мірскіх веж.
…Расу гальшанскага партала.
…На вейцы свету Белавеж.
…Пралеску з радасных праталін.

Прымеркаваны жыць наўсцяж,
Дзе небасхілы значыў золак,
Ён воблака пранёс, як сцяг,
Пад шапаценне зор і зёлак.

Дзівак няўсцешаны аднак,
Відаць, таму, што лёс на схіле?
Ды думка точыцца адна:
Жыццё не карацей за хвілю.

Паэт

Каб прышчапіць сябе, як след,
У садзе Слова — не спакусы,
Дык ён караскаўся ў сусвет
Уласным цешыцца прымусам.

Жадаў наперадзе спазнаць
Захмар'я зябкую валоку.
Ахвярна. Строга. Дапазна
Стаяла зорка перад вокам.

Ён пазбягаў з гайнёй сустрэч
І прызначаў з гаямі стрэчы,
Бо ведаў: дурню не пярэч,
Разумным можаш запярэчыць.

Са старадрэвіны вякоў
Лістота глуха адпадала.
Ён знаў: падобна навакол
Было, калі звялі шану на гала.

Не чуў апошняе трубы,
Што абвясціла позні почат.
Старонкі жарсці і журбы
Над ім, як воблакі, шапочуць.

На кургане

У бездань па́даў цень груганны
І нанач сонца замыкаў,
Каб дуб застаўся на кургане,
Бадай, апошнім з магікан.

Жарства апальвала падэшвы:
Пад сподам гневаўся вулкан.
І лёс нябёс сабой завершваць
Жадаў жытнёвы акіян.

Як ледавік на першапутак,
Сюды спаўзаў груваст змрок.
Курган раздзерці — шалапутаў
Аднекуль знесланазнарок.

Ды ён паўстаў, калі світала:
Апёкі. Подых. Знакі. Звыш.
Ды толькі дуба не хапала
Між ім і воблакам. Паміж!

Кургане, бачым: вечнасць долю
Тваю захутала ў шынель.
І дуба, што на подзвіг здольны,
Ізноў пакліча зашумець.

Урокі

Натоўпу «з'ехала страха»,
Калі штыкамі зблізк гразілі.
Хапаў каменне нарасхват
І драў і глотку, і грудзіну.

Таптала роспач тратуар,
Дзе сцяг абвугленіы зацяўся.
І крыжавала жахам твар,
А шкло хрумсцела пад абцасам.

Не стане здзек праваднром,
Не будзе ласкаю пагарда.
А час, аблічам не здароў,
Злавесна бліскае кукардай.

Заве да бунту недарод,
А бунт ахвочы біць — не ладзіць.
Найлепш хавацца за народ,
Калі бярэ народ уладу.

На скрыжаванні злых эпох
Стаяла помнікам дубіна,
І хілы кланяўся, як мог,
Каб, Бог бароніць, не дабіла.

І пастулатаў справавод,
І дырыжор усіх граматык
Вучылі паству з году ў год
На мове шаблі і гарматы.
Паўстала памяць на дыбы.
Трашчыць зняверу мост гарбаты.
Зямлю бароняць не дубы —
Пад імі злеглыя салдаты.

У малалецтва ў ружах дні,
Над дзецьмі гіцаль не галёкаў.
Яшчэ з-за парты не відны
Іх белалобыя галоўкі.

Жураўліная аповесць

Сшытак неба. Пішуць журавы
Падарожнай велічы аповесць.
Ападае шапка з галавы,
Што з зямлі трымае з імі повязь.

Трубіць бор пакінутым — на збор:
Не шкадуе выдыху і рога.
Нават той, хто выдумкаю скор,
Не ўяўляе вынік эпілога.

А на крэсках кніжак і дарог
Можа непрадбачнае стацца.
Далібог, звысоку бачыць Бог:
Кніжнікі і птушкі пры сваяцтве.

Дый аповесць крэмзаюць вятры,
Скарачаюць вернікаў палёту.
Капаюць на капішча вітрын
Перыйкі-старонкі з пераплётаў.

Землятрус закасваў рукавы:
Быць сутычцы, мабыць, неўзабаве.
Пішацца аповесць. Журавы
Не належаць да чужой забавы.

Мазаіка з вакна

…а падалося: уваскрос,
Каб да абсягу прычыніцца.
А тут, прамоклая наскрозь,
Вітае сонца аканіца.

..у квет ступіў камлісты сад,
Квачом пабелены па пояс.
(Нібы зайшоў на новы сайт,
Калі шукаць з сучасным повязь.)

…шпакі шліфуюць пёркі ў рад:
Аблюбавалі доўгі провад..
А хто пустой шпакоўні рад,
Калі прымерзне на Пакровы?

…згінае шыю жуpавель
(Ён цудам выжыў. Дажывае…)
І быдла з раніцы раве:
Калі раве — дык плоць жывая.

…ахвяру сочыць дрэмны кот —
Сабакі невыносны вораг.
Калі было б наадварот,
Дык хто застаўся б у фаворы?

…спыніўся нанач грузавік,
Гразёй заляпаны па кузаў.
Прылашчыць шапку поўні
цвік
На вушаку нябеснай кузні.

…збірацъ даніну выйдзе змрок:
Абдымкі вольніцы пазычыць.
Іржавы вечнасці замок
Не замыкаецца па звычцы.

З'яўленне дня

Пазбавіў Збаўца ад пакут,
І вечка зачыніла жытку.
А каляндарных фішак жмут
Суровай ніткаю прашыты.

На неба хутар пазіраў,
Хтось зоры выцінаў зубілам:
І вызвалялася зара
З крутых абдымкаў небасхілу.

У травах нехта гергетаў,
Каб неадчэпна свет вярэдзіць,
Ды знікла лёсу гарката
З душы і цела папярэдне.

На схілах помнае гары
Спынілі шэсце цені змроку,
Цяпер там золатам гарыць
Каплічкі зніч навідавоку.

З'явіўся дзень акі прамень.
Зязюля шчодра закувала.
А там, дзе безліч перамен,
Гуло чырвонае кавадла.

Валерый КАЗАКОЎ

Чорны кот

Пачатак другой кнігі рамана[1]

Фота wordpress.com

***

Павольна, нібы неахвотна, гусцеў змрок. Надвор'е стаяла непрыемнае. Церусіў дробны дождж. З'едлівы шэры дым, прыціскаючыся — як спалоханы злодзей — да самай зямлі, круціўся і, адхінуўшыся да каменнай сцяны, кудысьці бясследна знікаў. У паветры стаяў удушлівы ліпкі смурод. З дальняга краю манастырскага пляцу гарбацілася даўгаватая туша, пакрытая чорнай луской. Вакол мітусіліся два манахі з доўгімі жэрдкамі ў руках. Нягледзячы на тое, што Жыровічы ўжо даўно адабралі ў базыльянаў і перадалі рускай царкве, манахі былі апрануты ў каталіцкія расы з капюшонамі і падперазаны звычайнымі вяроўкамі. На такое надвор'е яны былі зручнейшыя ды і цяплейшыя. Ткнуўшы жэрдкай, нібы дзідай, у вогненную пачвару, манахі, прыкрываючы вочы ад сажы, крыху адыходзілі, а з-пад «дзідаў» уздымаліся клубы дыму, іскры, чорныя шматкі паленай паперы, вонкі вырывалася полымя. Пры святле было відаць, што гэта вялізнае вогнішча складзенае з кніг і папер, прыбітых зацяжным дажджом.

— Ты з-пад ветру, з-пад ветру калупай! Ці чуеш, Хама?

— Я тебе не Хама, а брат Фома. И забывай ты уже свой униатский язык, не притворяйся, говори нормально по-русски. И еще, брат, я сам знаю, где и как мне поддув воздусей сотворяти… — І далей працягваў таксама па-руску: — Цьфу ты, чорт, ад цябе гэтая моўная зараза, бы блохі на пакорлівых мніхаў, скача. Прабач, Госпадзе, не да месца і не да часу рагатага памянуў. Вось ужо я табе!.. — Фама пагразіў кулаком таварышу.

— Хама, ну што ты лаешся? Ты ж таксама наш, ліцвін, і недалёка ад маёй вёскі нарадзіўся. Што ты ўжо такога зацятага маскаля з сябе робіш? Мне на маёй мове зручней размаўляць, ды і маліцца таксама. Звонку набажэнства па-маскальску гучыць, а ў душы ўсё па-роднаму.

— Ох і ўпарты ты чалавек, брат Павел! І лупцавалі цябе, і на ланцуг саджалі, і пакаянны канон па сто разоў прымушалі паўтараць…

— Па сто пяцьдзясят разоў. Добра, брат Фама, не буду я больш уводзіць цябе ў спакусу. Так, па-зямляцку хацелася душу адвесці. Бач, як вы ўсе тут так хутка на ўсё забыліся. Добра, а ты ўсё роўна з падветранага боку калупай… ковыряй. Толку больш будзе.

Павел замоўк і адышоў ад свайго напарніка. Механічна паддаў ботам камяк абгарэлай паперы. Верхнія старонкі адляцелі, агаліўшы невялікі жаўтлявы скрутак рукапісаў. Манах нагнуўся, беражліва падняў, разгарнуў.

— Божа міласэрны! Гэта ж пергамент. Матка Боска! Хама, дзівіся, што гэта? Зірні, ты ж разумнейшы, у семінарыі навучаешся.

Фама неахвотна падышоў, нагнуўся, узяў знаходку, разгарнуў. У яго руках быў старадаўні пергамент, спісаны старажытнай латынню. Прысеўшы на кукішкі, ён паварушыў сваёй палкай у вогнішчы. Слабы вецер раздзьмуў невялікае полымя. Знаёмыя літары, на якія загадана было забыцца, складаліся ў словы і сказы. Фама відавочна недзе чытаў іх. Не на пергаменце, а ўжо надрукаваныя.

— Ці чуеш, Паўле, здаецца, гэта старажытны спіс з Плутарха, ягонай «Moralii»! — захоплена прашаптаў ён. І, нібыта спалохаўшыся сваіх слоў, зладзеявата азірнуўся вакол. Побач нікога не было. — Ох і дастаў ты мяне з гэтай дзікай мовай, расхваляваўся і само вырвалася… — І далей зноў працягваў па-руску: — Прабач мне, Госпадзе, нядбайнасць маю! — Фама шырока перахрысціўся. — На, забяры сваю знаходку, а лепш кінь у агонь. Яна на латыні напісана і складзена грэчаскім лацінянінам пры імператары Траяне. Плутархам яго звалі. Ён яшчэ на старасці гадоў спрабаваў аднавіць Дэльфійскі Аракул. Было такое паганскае месца. Не богаўгоднае гэта чытанне. Спалі, — і сунуў у рукі агаломшанаму Паўлу скрутак. — Нешта даўно новых дроўцаў не вязуць, а то гэтыя, абгарэлыя, толькі чадзяць. Дзесьці ў нас тут вілы былі, а то зробіцца цемра, і святло не абдыме яе. Чаго стаіш, бы Лотаў слуп? — павярнуўся ён да Паўла. — Кідай, ды пойдзем у трапезную, можа, чаго да агульнай трапезы дадуць, мы ж на паслушэнстве. Кідай, бачыш, я тут жа́ру разгроб.

— Не, Фама, не магу я старую кнігу спаліць, можа, яе Сам Збавіцель бачыў. Ды і грэх гэта — кнігі паліць, неяк не па-людску. Мы ж па іх Богу маліліся, чытаць і пісаць вучыліся, розуму набіраліся, і вось табе, у агонь!

— Ты язык свой прыкусі! Спіна па бярозавай кашы засумавала? Не нашая справа разважаць, што ды навошта. Прыстаўлены паліць, вось паліць і павінны.

— Браце, дык амаль ужо васямнаццаць гадкоў кніжкі ж паляць. Ледзь абіцель не спалілі, калі ў печах іх агню аддавалі. Гэта толькі апошнія гадоў з шэсць тут, пад агароджай, палім.

З боку архірэйскіх палат пачулася рыпенне даўно нямазаных колаў, металічныя абады зацокалі па бруку.

— Вунь па-тваім загадзе новы воз грахоў нашых вязуць. Ох, успомніш мае словы, Хама-Фама, будуць нас з табой чэрці на кніжным вогнішчы падсмажваць. Ой будуць!

Да вогнішча паволі падсоўвалася вялікая каляска з высокімі кратаванымі бартамі, даверху нагружаная прыгаворанымі кнігамі. Каляску цягнулі два манахі ўжо ў новых рускіх расах, два ўпіраліся ззаду, дапамагаючы ім.

— Гэй, гультаі! Тобишь лентяи! У вас тут зусім усе агні патухлі, прымайце новую паклажу, — прытармажваючы кола моцнымі рукамі, зычна крыкнуў мясцовы іпадзьякан, выходзячы з-за каляскі. — Во, ледзь давалаклі. Загадана да раніцы ўправіцца. А там дні два-тры пярэдыху будзе.

— Няўжо ўсе ўжо спалілі? — запіхваючы пергамент за абслізганую ад дажджу калоду, спытаў Павел.

— А хто ж тое ведае? Прыйшоў наказ Яго Вялебнасці кніжкі з Віленскай семінарыі да нас не везці, а рэвізаваць на месцы і ўсё прыдатнае ды каштоўнае адправіць у Кіеўскую духоўную акадэмію.

— Пячэцца ўладыка Іосіф аб радзіме сваёй, там кніжкі патрэбней, а нам, цёмным, навошта яны… — злосна калупаючы ў вогнішчы жэрдкай, вымавіў Павел. — Калі больш не будзе, пакідайце ў калясцы. Ды двух у паслушэнне пакіньце, дапамогуць разгрузіць.

— Ты чаго гэта, уніят, раскамандаваўся? Бог у дапамогу, — прывітаўся дыякан, — глядзі ты на яго, уладыку адважыўся выкрываць…

— Заткніся, — з сілай штурхнуў Паўла ў спіну манах, які вырас у яго за спіной. — Маўчы! Бесталкоўку сваю пявучую павярні назад…

Да вогнішча ад харомаў ішлі некалькі чалавек, шлях ім асвятлялі манахі з паходнямі. У змроку крывавымі блікамі на дарагіх расах свяшчэннапачатку ўспыхвалі і згасалі водсветы паходняў, адлюстраваныя ў золаце панагій і крыжоў.

— На калені, дурань, — ціха, але выразна вымавіў нехта каля каляскі. — Сам архіепіскап Сямашка завіталі.

Усе бухнуліся на калені, не разбіраючы месца.

Дождж ужо скончыўся, але над уладыкам чорным грыбам вісеў вялізны парасон, які хаваў у цені дабрадатны вобраз з доўгай па-габрэйску раздвоенай барадой, злёгку раскосымі палавецкімі і ненаеднымі вачыма.

— Бог у дапамогу, брацiя, — павітаўся ўладыка па-свойму. — Падыміцеся з каленяў, нядобра мніху перад мніхам калені схіляць.

— Дык яны ў брацкай пакоры, Ваша Высокаправялебнасць, — з паклонам вымавіў ігумен.

— Уважылі, падымайцеся.

Манахі пакорліва падняліся і склалі рукі для дабраславення. Ігумен за спіной уладыкі грозна замахаў рукамі: маўляў, стойце і не ўздумайце да нас падыходзіць. Але Павел, які стаяў бліжэй за ўсіх, з моцным беларускім акцэнтам усклікнуў:

— Святы ўладыка, багаславі!

— Господь благословит, братия, — уладыка шырока перахрысціў манахаў і прыгожым голасам з прыкметным маларасійскім пранонсам праспяваў: — Благословен Бог наш, всегда и ныне, и вовеки веков!

Усе прысутныя перахрысціліся, адказваючы: «Амін».

— И как здесь у вас дела подвигаются?

— Да палим, владыка, только вот дожди да непогодь сдерживают, а так всё слава Богу, — адказаў з-за спіны ігумен.

— Ну и с Божьим поспешанием! Благое дело делаете, братья. Не таким простым оказалось наше возвращение в лоно родного православия. Тернистым путем сомнений и душевных раздоров для многих обернулась эта светлая дорога. Многие малодушные упорствовали, в набаты били, словно на пожаре. И правильно били. Был пожар, это диавол испепелял их заблудшие души. Но близится конец этому помрачению, верьте мне, братья. Только братней любовью мы победим римское засилие и станем великим, единым русским народом с единой верой и единым царем! И каждый из нас внес в это дело свою лепту. И только Всевышнему видно, чье делание важнее и весомее.

Пакуль уладыка прамаўляў, нечаканы шквал наляцеў на тлеючую кучу, раздзьмуў яе да зыркага агню. Вялікія служэбнікі, што патрапілі ў прагары, выгіналіся, нібы жывыя, карабаціліся, дыбіліся прамасленымі ад частага чытання старонкамі. Старонкі ўспыхвалі і прахам ляцелі на людзей. Манахі ў страху хрысціліся, царкоўнае начальства адварочвалася, каб засцерагчыся ад яшчэ тлеючых шматкоў паперы, якія яшчэ імгненне таму былі хрысціянскімі малітвамі. Толькі Іосіф стаяў непарушна і ганарліва, кій і барада надавалі яго постаці выгляд старажытнага паганскага жраца, які ўпіваецца выглядам забойства нявінных істот. Вочы яго гарэлі, і здавалася, што агнявая стыхія занялася ад іх і будзе бушаваць, пакуль іх не закрые няўмольная смерць.

У гэтай цішыні і шыпенні вогнішча ціхі голас Паўла прагучаў як Іерыхонава труба:

— Уладыка святы, прабачце мне дзёрзкасць. Вось глядзіце, што знячэўку вывернулася з гэтага агнішча, — ён з найніжэйшым паклонам працягнуў да архіепіскапа мокрыя лапікі пергамента.

— Брат, што за гадасць ты мне тыкаеш? Калі вочы не хлусяць, паперы гэтыя пісаны латынню. Ты што, чытаеш па-лацінску?

— Што вы, уладыка святы, я крыху па-расійску і па-нашаму разбіраюся, а так я ў грамацействе слабы, я больш па бандарнай справе. Граматныя людзі кажуць, гэта пісанні ледзь ці не ад часоў Збавіцеля, а пісаў гэта нейкі Плутархій пры Рымскім цары Траяне. «Маралікі» называюцца.

— Ты глядзі, настаяцель, якая ў цябе падкаваная брацiя, хоць заўтра ў папы́ стаў. Нешта я з пісанняў гэтага язычніка ў акадэміі чытаў. Плутархам яго звалі, а «Маралі» яго нам ні да чаго. Кінь, брат, гэтую брыдоту ва ўсёачышчальную гіену. Няхай гарыць, а я табе… як цябе завуць, брат?

— Інак Павел.

— А я табе, брат Павел, праз настаяцеля перадам рускі буквар і яшчэ якую-небудзь духакарысную кнігу. Добра?

— Добра, уладыка.

— Ну, кідай…

Зліплыя мокрыя аркушы паляцелі ў полымя.

— Вось і малайчына, брат Павел! Бо не кнігі гэта, а шлях спакусы і пагібелі сэрцаў нашых. Вы ўжо тут працуйце, а мы пойдзем назад маліцца за выратаванне і сваіх, і вашых душ.

Вогнішча разгаралася і ўжо шугала на ўсю моц. На манастырскім двары зрабілася светла, нібы пры поўным месяцы. Слуп полымя то хістала з боку ў бок, то ірвала да верха, а то рэзка выгінала і гнала ў спіны адыходзячага царкоўнаначалія. Вецер пераламаў парасон, у кагосьці загарэўся падол падрасніка. Новыя кнігі, прывезеныя ў калясцы, паляцелі ў вогнішча. Іскры ўзвірыліся да вечна нямога неба, але яно, не жадаючы тое бачыць, аддавала іх на ганьбаванне ветру.

Заканчэнне на стар. 7 »

[1] *Кніга першая была апублікаваная ў № 5 (84) часопіса «Дзеяслоў» (2016 год).*

« Заканчэнне.
Пачатак на стар. 6

***

Равіч адклаў модную кніжку пра жорсткае вяртанне ўніятаў ва ўлонне рускага праваслаўя, утрапёна паглядзеў навокал і адчуў непераадольнае жаданне выпіць. Ён ніколі не быў пітком, на запоі не пакутаваў ды і наогул вёў вельмі размераны лад жыцця, як і належыць чалавеку, выхаванаму на традыцыях усходніх адзінаборстваў. Але часам на яго находзіла. Ён ведаў, што змагацца з гэтым без толку, для ўнутранага камфорту будзе толькі горш. Таму, стросшы з сябе апошнія рэшткі ўражанняў ад прачытанага, неахвотна падняўся з-за працоўнага стала і падышоў да кніжных паліц. Дастаў тоўсты двухтомнік у карычневай вокладцы, узяў з падноса шырокую тонкую шклянку, паглядзеў яе на святло, — ні падцёкаў напояў, ні адбіткаў мінулых пальцаў заўважана не было. Звыклым рухам адчыніў падвойны карэньчык кнігі, выняў з яе квадратна-залізаную бутэльку «Hennissy XO». Узбаўтаў, таксама чамусьці паглядзеў на святло. Наліў грам сто пяцьдзесят. Схаваў бутэльку ў хітры томік, вярнуўся да стала. Доўга прынюхваўся да даўкай бурштынавай вадкасці, а потым павольна, не смакуючы, выпіў яе да дна. Пастаяў, разгублена пакруціў шклянку, насаложана заплюшчыўшы вочы, павольна апусціўся ў крэсла.

«І собіла ж улезці ў гэтую тэму… — праплыла ў галаве з цёплай хваляй алкаголю лянівая думка. — Спатрэбіліся табе і ўніяты, і іх спаленыя ў Жыровічах кнігі. Цікава, няўжо насамрэч васямнаццаць гадоў паліліі спадчыну Брэсцкага сабора? Нешта я пра гэта раней не чуў, хаця і пра базыльянаў напісаў ледзь не адзіную ў краіне манаграфію. Эх, на дзень мяне б да гэтага вогнішча! — Ён любіў гэтыя бязвольна плаваючыя цені думак і ўражанняў, яны яго не толькі расслаблялі ў такі момант, але потым, можа, праз дзень, тры, праз тыдзень, нечакана выстрэльвалі новымі ідэямі і нараджалі месяцы несуцішнай энергіі для іх увасабленні ў жыццё. — У цябе знікаюць вялікія задаткі наркамана. Вазьміся ты за гэта грунтоўна — мог бы заткнуць за пояс і Пялевіна, трэба было б, дарэчы, хоць для прыстойнасці штонебудзь ягонае прачытаць, і Кастанеду, замшэлага грыбакура, па новым разе прагартаць. А можа, і добра, што не здарылася гэта ў табе. Вунь глядзі, яшчэ нейкая думка вынырнула зніадкуль і павольна падплывае, жадаючы быць апазнанай і разгаданай. Не, ты глянь на яе! Махнула хвастом і знікла! Цікава, а ў думак хвасты бываюць? Не вядома, хоць, кажуць, пасля грыбоў усё бывае. Фу, якая брыдота!»

У дзверы кабінета пастукалі. Дабрадаць і ўсё ёй спадарожнае імгненна знікла. З тварам Равіча ўвомірг адбылася метамарфоза: на дзверы ўжо ўважліва глядзела начальніцкая маска з тонкім шляхецкім носам, змуленымі вуснамі і чэпкімі калючымі вачыма.

— Заходзьце!

На парозе ўзнік намеснік, які адказваў у музейным замку навукай і гісторыяй.

— Выбачайце, Міхаіл Сяргеевіч, — ноздры намесніка міжвольна затрымцелі, вочы прафесійна за імгненне прабеглі па сталах і падваконніках, на долю секунды затрымаліся на шклянцы, якая, нібы Траянава калона, тырчала пасярод стала.

— Алег Альфрэдавіч, нават і не думайце, дзень толькі паловіцца, — не расціскаючы вуснаў, вымавіў Равіч.

— Ды я… Ды што вы, што вы! Я нічога такога, уласна. Вось зазірнуў апярэдзіць. У вас сёння праз паўгадзіны сустрэча з бацюшкам Феафанам па пытаннях кіёскавага гандлю на нашым аб'екце. Вы прасілі на пазамінулым тыдні нагадаць, калі з міністэрства вярнуліся.

— Чартаўшчына нейкая! Усё ў суплёт: папы, уніяты, гандаль кнігамі! А яшчэ, гавораць, прадбачання не існуе.

— Выбачайце, кнігамі яны гандляваць не будуць. Я пацікавіўся ў сакратарыяце

Чорны кот

Пачатак другой кнігі рамана

Фота Dmitry Saloff

бацюшкі, яны дарагімі абразамі і срэбрам збіраюцца гандляваць. Ім здаецца, калі замак быў княжскай ардынацыяй, то і публіка да нас высакародная валам прэ.

— Пачакай ты са сваімі сентэнцыямі. А нам гэта патрэбна? Хоць гандаль не твая епархія…

— Вось, — намеснік працягнуў аркуш паперы, — я з нашымі параіўся, азнаёміўся з іх меркаваннямі і цыдулку склаў.

— Няма часу ў бюракратыю гуляць, на словах растлумач. Ды сядай ты…

Алег Альфрэдавіч хутка прысеў, як бы мімаходзь адсунуў ад сябе парожнюю шклянку і асцярожна ўцягнуў ноздрамі паветра.

— Ды «Хэнэсі», «Хэнэсі», не прынюхвайся.

— Вось я і чую, высакародны напой, — расчаравана ўздыхнуў Алег. — А па гандлі, калі сцісла, нам іх пускаць са сваім прылаўкам не выгадна, хай аддаюць на рэалізацыю. Мы ім выдаткі на абсталяванне гандлёвага месца, утрыманне прадаўцоў, ахову і г.д. эканомім, сваё без праблем забіраем, і ўсё. А так чужая юрыдычная асоба, чужая бухгалтэрыя, бескантрольныя грошы, а праверка? Навошта гэта трэба? Так усе нашы эканамісты і гандляры мяркуюць.

— Правільна мяркуюць. Так і вырашылі. Кажаш, срэбрачкам гандляваць збіраюцца?

— Так, шэф. Я, калі ў Мінск ездзіў, заходзіў да іх. У іх кропкі ўсюды: і ў ГУМе, і ЦУМе, і ў асноўных гандлёвых цэнтрах. Дзе народа шмат, там і яны на лепшых месцах. У нас, нябось, таксама ў галоўных сенцах будуць прасіць паставіць, дзе сувеніры.

— Дык дзе ж там? Там жа месца і нашым не хапае!

— Вось убачыце, шэф, паходзяць, паглядзяць і там папросяць.

— Гэта ім наўрад ці абломіцца!

— Вы толькі асцярожней з Феафанам, ён чалавек асаблівы і блізкі да трона. Гандляр, а спавядальнікам прыкідваецца. Яму б на сцэне выступаць. Тут хоць самому садзіцца ды дысертацыю пісаць «Царква як новая галіна сучаснага гандлю».

— А што, не дрэнна гучыць, спрабуй.

— Ай, баюся, пораху не хопіць, ды і грахі не пускаюць.

— Пра грахі твае трэба як-небудзь грунтоўна пагаварыць. Мала табе нашых, дык ты яшчэ і на гістфаку паспяваеш адзначыцца. Жаніцца табе трэба.

— Міхаіл Сяргеевіч, усё паклёпы і гнюсныя інсінуацыі! З жаніцьбай справа баваў, не маё гэта. У мяне, ведаеце, ёсць залатое правіла…

— Ты лепш памаўчы пра свае правілы, — перабіў яго начальнік, — а пра гэтага Феафана ты мне не першы кажаш, што небяспечны і слізкі чалавек. Хоць такога быць не можа, ён жа слуга Божы! Гандаль — гэта так, не для празмернасцяў, а для аднаўлення святыняў. Колькі за час саветаў разбурылі.

— На нашых землях і ўлады бурылі, ды і самі святыя айцы не адставалі! Лішняя сотня чалавек у прыходзе ці парафіі не перашкодзіць, вось іх і ганялі з праваслаўных у каталікі, ва ўніяты, у кальвіністы, у пратэстанты, а потым назад у праваслаўныя. Бедны народ, добра хоць я атэіст, на гэта на ўсё магу з усмешкай глядзець. А так проста бяда. А бацюшка да вас ой не просты прыедзе і вельмі багаты. Ён жа на льготах для царквы тут у нас сядзеў. Вы, напэўна, не ведаеце, у свой час фірма ў нас такая была «Экспоторг», вось праз яе дарагое спіртное, машыны, цыгарэты ды іншыя акцызы і валілі. Усё як у Расіі, толькі ў іх там царкоўна-гарэлачным працэсам магутны цяпер Кірылан запраўляў, а ў нас сціплы бацюшка Феафан са братам. Цёмная і малавядомая гісторыя. Ільготы згінулі, аўдыт ніхто не праводзіў ні ў нас, ні ў старэйшага брата. А цяпер усё і бадылём парасло. А ваш візіцёр, хоць да вярхоў і блізкі, папамі нашымі і епіскапамі не любімы. Яны толькі і сняць, каб падлянку супраць яго якую закруціць…

— Паслухай, Алег Альфрэдавіч, — у чарговы раз перабіў падначаленага Равіч, — ты мне прабач, што не даслухаў. Усё вельмі цікава, потым як-небудзь пад каньячок дараскажаш. Ты мне як навуковец, як гісторык адкажы: гэта праўда, што ў Жыровічах шмат кніг каталіцкіх і ўніяцкіх папалілі пры Сямашку?

— Правільней, шэф, было б сказаць не пры, а пад прамым кіраўніцтвам і з ініцыятывы гэтага біскупа-ўніята-адступніка ўся гэтая страшная і дзіўная карусель і закруцілася. У асноўным там і палілі, шмат спалілі, шмат расцягнулі. На тое, што тады сцягнулі, сёння сусветныя музеі моляцца. Сведкі тых часоў пісалі, што ў тых вогнішчах такое было — галава кругам! Паміраў, скажам, багаты пан-філантроп. Па духоўнай нешта абавязкова завяшчалася касцёлу, царкве, нешта спадкаемцам, а кнігі — а там і інкунабулы былі, і рукапісы! — як правіла, перадаваліся ў манастыры, у саборы, у парафіяльныя бібліятэкі, у духоўныя ўстановы, у семінарыі. Нешта, вядома, разбіралася, накіроўвалася ў канцылярыю мітрапаліта, можа, нешта і ў Рым. А пры нядбайных айцах і пробашчах звальвалася ў склепы, добра, калі сухія. Звальвалася і забывалася. А вось пасля Полацкага сабора 1839 года, хаця яго і саборам назваць складана, пайшло знішчэнне ўсяго ўніяцкага, усяго польскага. Што не ў Маскве пасля Нікана надрукавана, усё ў агонь. Так што адзін толькі іх неіснуючы Бог ведае, колькі і чаго там папалілі. Цёмныя часы тады былі. Гады за тры шэсць уніяцкіх біскупаў памерці ласку мелі, хаця цалкам здаровымі, кажуць, былі. А потым і сам мітрапаліт грэка-каталіцкі Язафат Булгак з Сямашкам патрапезнічаў ды неўзабаве і памёр. Гістарычная навука наша да гэтага пакуль не дайшла, хутчэй за ўсё, і не дойдзе. Не дадуць. Вунь у цяперашніх падручніках школьных пра унію ні радка. А тое, што мы да васямнаццатага стагоддзя былі каталіцкай краінай, як і ўся Еўропа, пра сіе і ведаць не трэба. Гэта, відаць, вышэй за ўзровень калгаснага інтэлекту цяперашніх…

— Чаму?

—Ды таму, што маскалі вялікія нам браты, а іх праваслаўе — гэта наша ўсё! А яго як такога тут зроду не было. Тут усё было па-свойму, са сваімі вывертамі. У нас божая справа больш залежала ад паноў, чым ад духавенства. Скажам, Радзівілу глянуўся кальвінізм, а як не глянуцца, калі там чорным па беламу напісана: багаты — гэта назаўсёды! Як не спадабацца? Тут табе Сымон Будны намаляваўся са свай друкарняй, і дручыць ва ўсю кніжкі, угодныя пану, кальвінісцкія.

У кабінет зазірнула заклапочаная сакратарка.

— Міхаіл Сяргеевіч, вы бацюшку Феафана да брамы замка сустракаць пойдзеце? Мне патэлефанавалі яго памочнікі, яны ўжо на пад'ездзе.

— Вы ведаеце, хутчэй не, вось Алег Альфрэдавіч яго сустрэне і да мяне праводзіць. Ты не супраць, гісторык?

— Абавязкова, і палічу за гонар. — Алег выразна зірнуў на шклянку.

— Няма базару… Але рэчы ты страшныя расказваеш.

— Нічога страшней за праўду ў свеце няма! А гістарычнай праўды аб тым пагроме, думаю, ужо ніхто не даведаецца. Пасунуся я папа сустракаць. Дазвольце, прадстаўлюся вашым намеснікам па веры і бязвер'ю?

— Алег, толькі без закідонаў. Божай няласкі нам толькі і не хапала.

— Усё будзе па першым класе, а Бог ад іх, мне здаецца, яшчэ далей, чым ад мяне, бязбожніка.

Намеснік умудрыўся весці бацюшку ад брамы замка да кабінета амаль сорак хвілін. Сакратарка маршрут руху адсочвала і дакладвала. Усё пачалося з кубка кавы і пары чарак шляхецкай настойкі ў рэстаране за кошт дырэктара, потым кароткая экскурсія. Агляд холаў ды іншых прыдатных для гандлю памяшканняў. Але, на думку Алега Альфрэдавіча, нічога лепшага за склеп-падвал замак прапанаваць не мог. Бацюшка наважыўся і падзямеллі агледзець, але калі даведаўся, што ў часы акупацыі там катавалі і забівалі габрэяў, а потым усіх тут побач у княжскім парку і пахавалі, рашуча адмовіўся. Запатрабаваў весці яго да дырэктара.

Сустрэча высокіх бакоў, як пісалі некалі ў партыйных газетах, прайшла надзва добразычлівa і канструктыўна.

— Так, вялікая ў вас гаспадарка, Міхаіл Сяргеевіч. Прызнаюся, не пабываўшы тут, ніколі б не паверыў, што ў нас ёсць такія, еўрапейскага ўзроўня, музеі. Цікава. Як вам удаецца выбіваць у міністэрства на ўсё гэта фінансаванне?

— А мы, Феафан Уладзіміравіч, фактычна жывем за свой кошт. У нас добры прыбытак, вось толькі траціць яго, як дзяржустанове, нам дазваляюць з вялікім скрыпам. Усё па старадаўніх запаведзях: адзін з сошкай, сямёра з лыжкай, ды яшчэ сіляцца навучыць, як гэтую саху-плуг у руках трымаць. Але гэта выдаткі нашага агульнага развіцця. Каму-каму, але нам скардзіцца грэх. Шкада, што вы адмовіліся ад свайго праекта пасупрацоўнічаць, але мы заўсёды гатовыя вылучыць вам вітрыну ў нашай крамцы і браць вашыя вырабы на рэалізацыю.

— Не, тут не столькі месца, а недарэчнасць нашых крыжыкаў з агульным антуражам. Усё тут каталіцкае, польскае, і раптам праваслаўныя абразкі. Вось калі б можна было асвяціць дамавую царкву па нашым абрадзе, але мне сказалі, што ксяндзы нас ужо апярэдзілі.

— Святы айцец, хацеў бы вас паправіць… У музеі ўсе экспанаты беларускія, польскімі яны былі на тэрыторыі Польшчы, а тут яны нашыя, як і магнаты, якія стварылі ўсю гэтую прыгажосць. Цяпер пра ксяндзоў. Як яны маглі кагосьці апярэдзіць, калі гэтая капліца першапачаткова была каталіцкай. У нас жа музей і культавая атрыбутыка — гэта частка гістарычнага інтэр'еру, частка экспазіцыі. А польскага тут практычна нічога няма, акрамя мовы ўладальнікаў. Але Трубяцкія і Юсуфавы ў той час размаўлялі, як правіла, па-французску і ад гэтага французамі не станавіліся. Тут усё выключна беларускае, нацыянальнае, так бы мовіць.

…Пры развітанні Равіча так і падмывала спытаць Феафана Уладзіміравіча пра Жыровіцкія вогнішчы. Але ён сябе стрымаў і разважліва прамаўчаў.

Восень у кубку

Ярына ДАШЫНА

***

*Вясна. ВРІ. Краіна на каранціне.
У гэтай краіне даўно не можацца жыць.
Зламанае сэрца лопнула ў спружыне.
Баліць...*

*І хто адшукае яго ў грукаце слова,
зламаным і хворым,
у дадатак яшчэ і б/у.
У тым перадсэрдзі —
аскепак Айчыны свінцовы,
у гэтым — табу*

*на цябе. Запішы
на вясновы рахунак
банальныя рыфмы —
капежны рэчытатыў...
Сягоння мяне твой кантрольны
ў лоб пацалунак
забіў.*

***

*Пахне твой швэдар табой
і тваім раем.
Я дастаю табе да пляча,
я зазіраю
ў вочы твае, шэра-зялёны
бурштын.
Я не была ніколі
такой маленькай:
сонца ў валасах,
на запясці фенькі,
беззабаронай зусім
і нічыйнай зусім.*

*Бог — гэта і ёсць сэнс,
я адчуваю
пера -ўвасабленне,
-тварэнне адчаю,
-мысленне часу
ў рэжыме он-лайн.
Я не была ніколі такой старою:
сонца ў валасах фарбаванае
хною,
восень у кубку —
брыкецік цукру і лайм.*

*Кісла-салодкія ноткі
прысмакам новым.
Проста і сумна,
і весела адначасова.
І разумееш сутнасць сумневу,
маўляў —
гэта ўсяго невымернасці небакраю.
Людзі стамляюцца жыць
і паміраюць.
Людзі, якіх ніколі ніхто
не кахаў...*

***

*Цемра — як цішы бясколерны
атрыбут.
Успыхваюць душы анёлаў
у зорным суквецці.
Мне ўвесь час здаецца,
што я ўжо тут,
што я ўжо здарылася ў гэтым
Сусвеце.
Высакамоўна цвыркун
апявае ноч
у такт гарадской шашы —
пульсуючай вене.*

*Звярні ў правулак
і моўчкі прайдзі наўзбоч
ценем...*

Фота evg-crystal.ru

Кветка

*Ты ведаеш, мама, у гэтым вянку
я кветка, зламаная ў пазванку, —
схіляюся долу
пакорліва.
Повязь усіх і ўсяго —
мы нейтралізуем адно аднаго
і робім бясполымі...
Мама!
Здаецца, тут бачыцца дно,
здаецца, што мы памёрлі даўно
ў гэтым спляценні.
Здаецца,
мяне ў купальскім вянку
спусцілі, зламанай у пазванку,
уніз па цячэнні...*

***

*У цемры прысмак гаркаты
і шакаладнай адзінотнасці...
Я ведаю ў безвыходнасці
ўсе выхады і ўсе хады:
ў каханне, у вар'яцтва, у
бязвер'е слоў багабаязнае.
Сярод усіх няшчасных шчаснаю
сябе раптоўна прызнаю.
Тут, на нейтральнай паласе,
дзе шчасце шчаснацю ў палоне, —
атрутнасць цемры...
ёсць бяссонне,
расшчэпленае на ўсе радкі.*

***

*Ніхто на цябе не падобны
у гэтым сусвеце падробным,
на гэтай зямлі.
Ты сам і канец, і пачатак
сябе, ты і воля і краты...
І камяні,
калі прыйдзе час паняверцы,
збіраць аднаму давядзецца
ў полі сваім.
І будзе заўжды адзіным,
і дрэва, і тая галіна,
з якой адарваўся,
сын.*

Прыйдзе час

Вадзім ЖЫЛКО

***

*Ужо не з даверам — з дакорам
У каханыя вочы зірні.
Кастрычнік нябачным затворам
З абоймы вышчоўквае дні.
Хвіліны, як хіжыя кулі,
Намацаўшы позіркам скронь,
Чакаюць у восеньскім гуле
Драпежнай каманды: «Агонь!».
Ляцяць траекторыяй годнай —
Ніякі табе рыкашэт! —
І ўздыхваюць толькі свабодна,
Каханне забіўшы як след.
Зімовыя блізка віхуры —
І што тут паробіш: жыццё!
А восень спраўляе хаўтуры
Па тым, што сыйшло ў нябыццё.*

***

*«Ну і нашто табе яно?»
З усмешкай позірк запытальны.
Наліта ў келіхі віно.
«Як, ты не п'еш? Недаравальна!
І што ты думаеш цяпер?
Былое зноў шукаць гатовы?»
Ў крэдыт, авансам, напавер
Ён шчодра рассыпае словы.
Ён так спяшаецца прабіць
Да падсвядомасці дарогу,
Што слоў сваіх губляе ніць
І замаўкае, дзякуй Богу.
Ды хоча першым быць паўсюль,
Прывык ў гаворцы ставіць кропку,
І тут жа залпам новых куль
Шпурляе да мяне чародку.
Ён намагаецца, дзівак,
Мяне па-свойму перайначыць,
І цэлы вечар аніяк
Свой не збаўляе тэмп гарачы.
Ён пераконвае ізноў
Ўсё з той жа жарсцю ды імпэтам...
Здаецца, ўжо не хопіць слоў,
Не хопіць доказаў, ды дзе там!
А я маўчу: няхай сабе
Ён хоць да раніцы баўбоча.
Ў люстэрку бачацца ў журбе
Яго засмучаныя вочы...*

***

*Што праўда ў кожнага свая,
Спрачацца нам не варта, людзі.
Ды аднаму — валяцца ў брудзе,
Другому — мкнуцца да святла.
Постмадэрнісцкі каляндар
Свае дыктуе нам законы:
Камусьці — зноўку біць паклоны,
Другім — атрымліваць удар.
Інфармацыйны акіян*

Фота naukatehnika.com

*Нас паглынуць заўжды гатовы:
Як цені, пралятаюць словы,
На трон зноў выбралі падман.
У модзе сёння слова «фэйк»,
Прывабны самы колер — шэры.
Без разумення і без веры
Жыве, як зомбі, чалавек.
Ды праўда ў кожнага свая —
Ці хто там пра яе спрачаўся?
Сусвет змяніўся — ў ім застаўся
Не Бог, не д'ябал — толькі Я...*

***

*Стануць незлічонымі
Ланцугамі чорнымі
Перад нескаронымі:
Трэба ж іх скарыць!
Хто раве раз'юшана,
Хто сініць прыдушана,
Кодлай развярушанай
Пачынаюць выць.
Нібы беснаватая,
Рушыць цемры гвардыя,
І невінаватая,
Бо «загад у нас».
Можа, ёсць сумленныя,
Хоць бы патаемныя?
Пошукі дарэмныя,
Але прыйдзе час...*

Вып’ем за Сталіна

Віктар САЗОНАЎ

— Вып’ем за Сталіна, — нібы маланкай прапаліў мне мазгі Антон Іванавіч настолькі нязвыклым тостам.

Ён падняў чарку правай рукой, а левай злёгку сціснуў мне правую далонь. Зрабіў гэта для таго, каб з тае далоні не выпаў кілішак з горкай ад такой нечаканасці. Было б вельмі шкада разбітага посуду. А яшчэ больш той сумесі, якой заўсёды бракуе пры настолькі цікавай размове, якую па змястоўнасці можна параўнаць толькі з кніжкай, дзе з першага ж радка бачна, што яе тэкст разумнейшы за аўтара.

— Вы ж вязень сталінскіх лагераў, — агучыў я сваё здзіўленне, зняўшы яго з перакошанага аблічча і перафарматаваўшы ў словы. Але сваёй далоні не стаў вызваляць з яго сухой, але моцнай рукі. Таксама перажываў за кілішак. — Гэта ж абсурд — піць за Сталіна таму, каго Сталін пасадзіў у астрог! — падсумаваў.

— Абсурд — гэта гуманітарый-атэіст, — спакойна адказаў ён, яўна намякаючы на тое, што я, веруючы чалавек, працую навуковым супрацоўнікам у музеі, які ў простанароддзі называлі музеем атэізму. І гэтак жа спакойна дадаў: — Гуманітарый, чым бы ён не займаўся, можа несці толькі рэлігійныя каштоўнасці.

— Але гэта не музей атэізму, а музей гісторыі рэлігіі і атэізму, — пачаў удакладняць я і ўсім сваім выглядам паказваць нязгоду з катэгарычнасцю яго выказвання.

— Вось як! Дык ты, значыць, мог бы выпіць за свой музей? — усміхнуўся ён толькі вуснамі, але не ўсім абліччам. А яго халодны позірк упіўся ў мяне халоднымі вачыма начной савы.

Я падумаў, што няма на свеце чалавека, які б нарадзіўся з такім позіркам. Гэта набыты атрыбут. Позірк, ад якога кішка ў жаху імгненна прыліпае да пазваночніка. І добра, што прыліпае. Інакш пазваночнік мог бы патрушчыцца і высыпацца ў трусы бессэнсоўнай кучай касцянога смецця.

Такім позіркам можа надзяліць толькі надта ж няпростае жыццё. Вельмі цяжкае, трагічнае і пакутлівае...

Антон Іванавіч, сталага веку сухарлявы і сутулы чалавек, зайшоў паглядзець на экспазіцыі нашага музея ў адзіночку. Маўкліва стаяў каля кожнага прадмета і разглядаў яго з такой цікавасцю, якой я не бачыў нават у навукоўцаў. Мяне як у плечы нешта штурханула, і я падышоў да яго пазнаёміцца. Прапанаваў свае паслугі маладога навуковага супрацоўніка і экскурсавода.

Вось тады я ўпершыню пабачыў гэты позірк савы, ад якога паўзуць мурашкі па спіне і па дарозе да самых балючых месцаў увесь час кусаюцца. А калі дапаўзуць да самага балючага, то іх актыўнасць павялічваецца ў разы. І больш пра гэтага чалавека нічога не трэба было тлумачыць. Уся яго біяграфія была ў тым позірку, які мог сфармавацца толькі ў неймаверна цяжкім змаганні за жыццё, ва ўласных пакутах і ў невыносных перажываннях за блізкіх. А яшчэ ад прыроднай нязломнасці характару.

Як я і меркаваў ад пачатку, а пасля гэта пацвердзілася ў нашых размовах, да мяне ад таго позірку жахаліся суддзі, канваіры, ахоўнікі і нават расстрэльная каманда. Антон Іванавіч даволі вялікі кавалак адбыў у сталінскіх лагерах, дзе і пазнаёміўся асабіста з імі ўсімі. І, магчыма, менавіта гэты савіны позірк, ад якога аднойчы змачыў порткі нават адзін з кіраўнікоў далёкай сібірскай калоніі, і дапамог яму выжыць у цяжкі перыяд. Я так падумаў. Але Антон Іванавіч выдаў мне зусім іншую версію:

— Я выжыў толькі таму, што хацеў адпомсціць ім усім, — патлумачыў ён яшчэ напачатку другога паўлітровіка. — Мяне ж асудзілі і засадзілі зусім несправядліва. І ўсе яны гэта ведалі. Усе! Усе, хто прыкідваўся, што вёў следства, усе, хто фальшыва сведчыў, і хто судзіў, і хто садзіў, і хто канваіраваў, і хто вартаваў... Усе яны ведалі, што я ні ў чым не вінаваты. Але кожны з іх зрабіў сваю частку той чорнай справы, якая зламала ўсё маё жыццё...

Мой суразмоўца замоўк толькі дзеля таго, каб сказаць чарговы тост, які ўжо тады мяне здзівіў.

— Ну, дай Божа ўсім іхным душам Неба.

Наліваў Антон Іванавіч да краёў. Піў спакойна, роўнымі глыткамі, памаленьку і да канца. Закусваў мала. Часамі проста занюхваў кавалкам хлеба або цыбулінай, ці нават рукавом.

— Забралі мяне з любай Беларусі і павалаклі на ўсход, — працягваў ён. — Каханне маё засталося тут, і ўжо ніколі мы не былі разам. А *так* я яе кахаў! Жылы дзёр у вагоне, грыз зубамі, памерці хацеў. Жыць без яе не мог. А колькі гора было маім родным, што мяне любілі не менш, чым я сваю каханую. Але злыдні мяне валаклі ў няволю. Нізашто! Я ж ім нічога не зрабіў кепскага! А яны... Таварыш Сталін сказаў ім, каб не спалі ў шапку і пабольш нявольнікаў набіралі па кожным падазрэнні, вось яны і стараліся. Забіралі і без усялякага падазрэння. Самі прыдумлялі што хацелі, самі зачытвалі, самі судзілі, самі садзілі... Шмат нас такіх было. І не ўсе вытрымалі. І я вытрымаў толькі таму, што прагнуў помсты... Ну давай, за вытрымку...

Перапынкаў і вялікіх паўзаў у сваім аповедзе Антон Іванавіч не рабіў. Толькі каб за каўнер замахнуць. Бачыў маю дзіцячую цікавасць, што аж да мокрых пялёнак.

А гэта ж быў пачатак дзевяностых гадоў дваццатага стагоддзя. Савецкі Саюз кракнуў, як падстрэленая качка, і плыла пра яго злачынствы ўся праўда і няпраўда, сапраўднае ды небыліцы... Паспрабуй адрозні, дзе што. А тут, жывы сведка тых падзеяў! Якая ўдача для маладога музейнага навукоўца, які ў дадатак яшчэ марыць напісаць пад старасць нешта мастацкае, на базе дакументальнага...

Фота pinterest.com

— І так мне было цяжка ды пагана, — працягваў расказчык, — што вырашыў я помсціць усім да апошняга. Вось, думаю, выйду ды пачну як пасяўную па вясне. Ні адзін не ўцячэ. Спачатку дробным га́дам пакажу, дзе ракі зімуюць, іх лягчэй знайсці, а пасля ўсё вышэй ды вышэй, аж да самага галоўнага. Ну, колькі паспею. Жыццё маё ўсё адно, думаю, знішчана, толькі гэта і застаецца. Давай, за жыццё!

Мне было піць вельмі лёгка, і не толькі таму, што быў малады і яшчэ здаровы. Проста ад такога аповеду рот і так не зачыняўся. Таму заліў, і далей слухай. Толькі запамінай. Памяць у тыя часы таксама не саступала здароўю.

— Вось я і спіс у галаве склаў, як у бухгалтэрыі, каму выдаць і колькі. Да каго завітаю першым, да каго другім, да каго апошнім, калі змагу дапаўзці, і тут той апошні ўзяў ды дуба даў. Прыйшла баба з касой і па яго. Яна па ўсіх прыходзіць, рана ці позна, хоць тыя злыдні, што мяне садзілі, пра тое не задумваліся. А варта было б.

Гэтым разам Антон Іванавіч выпіў без тоста і мяне чакаць не стаў. Паставіўшы кілішак, прадоўжыў:

— Пацягнулі і яго, нашага галоўнага, нагамі ўперад па таксама галоўных праспектах сталіцы краіны саветаў як самага звычайнага смяротнага. Ну, народу толькі што нагналі на развітанне больш, чым да конюха, але яму ўжо, хіба, усё роўна было. І на тое, зашмат там народу ці замала, ён аніяк ужо не адрэагаваў. І свайго меркавання, якое раней меў на ўсе выпадкі жыцця, чамусьці не выказаў. А нам, палітычным, неўзабаве палёгкі пайшлі. Мяне ж па палітычным артыкуле судзілі. Дайшла амністыя і да мяне. Ну, думаю, трымайцеся, га́ды! Давай, вып’ем за амністыю. Хай яна прыходзіць людзям яшчэ да суда.

Я заліў гэтым разам у гарляк недапушчальна хутка. Лыкнуў, як пратрыманы некалькі дзён на ланцугу і без вады сабака. Надта ж хацелася хутчэй размову даслухаць, аж у носе свярбела. Ну на самым жа цікавым месцы спыніліся! Але расказчык гэта заўважыў і асуджальна пакруціў некалькі разоў у бакі галавой.

— Усё, што робіш, рабі годна, — заявіў ён. — Гарэлку таксама трэба піць з годнасцю і павагай да таго, з кім п’еш, да самой гарэлкі, да гэтага працэсу і таксама да сябе самога. Не спяшайся, не лыкай, як апошні раз, ніхто ж з зубоў не выдзірае. Пі годна ды спакойна. Паўтары, калі з першага разу не атрымалася правільна.

Я паўтарыў. Другая спроба пайшла значна лепш, бо вельмі стараўся, і я намогся запомніць яе ход на будучыню. Спатрэбіцца, маўляў, яшчэ неаднойчы. Тады я і ў думках не мог уявіць, што могуць надысці такія часы, калі піццё будзе прыносіць вялікія праблемы для здароўя. А дактары пачнуць тлумачыць, што нават годны і ганаровы працэс ужывання алкаголю можа нашкодзіць не толькі мазгам. Ну, па маладосці мы шмат чаго не ўяўляем. Але гэта ўжо іншая тэма.

— Дык вось, — працягнуў задаволены правільнасцю майго паўтору Антон Іванавіч. (Ну а каму не даспадобы задавальненне, калі знайшоўся таленавіты вучань). — Выйшаў я на волю, даехаў цягніком да Чыты, і там вырашыў крыху адкарміцца перад прыездам на Радзіму. Ну не мог жа я паказацца родным такім дахадзягам, як быў. Скура ды косці. Жывы труп. А заадно вырашыў скарыстаць час, каб высветліць, дзе цяпер знаходзяцца мае крыўдзіцелі. Ну тыя, што абгаворвалі, судзілі, садзілі, фальшывую справу шылі, здзекаваліся і ўсё такое. І як не стараўся, анікога знайсці не мог жывым.

— Як гэта? — здзівіўся я да такой ступені, што пачаў цверазець да ўзроўню музейнага экспаната з такіх глыбокіх фондаў, да якіх нічые рукі не даходзяць.

А гэта аніяк не ўваходзіла ў мае планы, бо грошай на чарговую пляшку ўжо не было. Якія там у тыя дзевяностыя гады былі заробкі ў малодшага навуковага супрацоўніка! Курам на смех. Толькі і куры не сталі б смяяцца. Плакаць бы сталі каровінымі слязамі.

Але і тут мяне выручыў мой суразмоўца. У яго была яшчэ адна з сабой. За пазухай. Мудры чалавек. Адразу бачна.

— А так гэта, — адказвае мудры чалавек. — Каго не знайду, а ён ужо даўно перастаў зямельку таптаць. Даўно ўжо з таго свету пазірае, якую я яму помсту рыхтую.

— І з чаго гэта ў іх арганізмы аказаліся такімі слабымі? — не даходзіць да мяне.

— Гэта каб шмат гарэлкі выпіць, трэба мець моцны арганізм, — смяецца ён. — Ну, а калі чалавека расстрэльваюць, то слабы ў яго арганізм, ці моцны, ужо не мае вялікага значэння.

Гэтым разам ён зрабіў паўзу без тоста і без выпівання. Напэўна, даў маім мазгам час дагнаць сказанае. І калі ўбачыў у маіх вачах абвостраную працу інтэлекту, вырашыў яму дапамагчы. Пачаў крыху з ранейшага месца, чым тое, дзе скончыў:

— Жыццё ішло сваім ходам. Пакуль я са здзіўленнем даведваўся, што чарговы крыўдзіцель схаваўся ад маёй помсты на могілках, я паспеў прыжаніцца на мясцовай хакасцы, працу знайшоў. Былі свае турботы, свая цікавасць. Весялосць нават. Вось жонка мая, хакаска, яна з шаманскага роду. І калі астранаўты высадзіліся на Месяцы і пра тое напісалі ў газеце, яе дзед, шаман, сказаў, што няма чаго з гэтага рабіць нешта незвычайнае. Бо ён на той Месяц высаджваецца з пастаяннай перыядычнасцю, і нічога. Мне ад таго было весела.

Тут Антон Іванавіч, перад чарговай фразай, крыху задумаўся, а па шчацэ з правага вока праляцела сляза і знікла за краем стала.

— А вось паездка на Радзіму ўсё аддалялася, тым больш, што мне там не было чаго рабіць, — выдыхнуў ён з такой гаркатой, што і горкая ў шклянках у параўнанні з ёй здалася мёдам. — Мая каханая даўно была замужам, у іншых былых знаёмых свае жыццёвыя клопаты. Ды і ўсе мае крыўдзіцелі не дажылі да таго моманту, пакуль я выйшаў з турмы, каб ім адпомсціць. Я іх усіх перажыў.

— Няўжо ніадзін? — пачынаю я разумець, хоць яшчэ і не да канца, якая эпідэмія іх напаткала.

— Ніадзін, — пацверджвае мае яшчэ кволыя здагадкі Антон Іванавіч.

Менавіта ў гэты момант ён і выгукнуў свой нечаканы для мяне тост: «Вып’ем за Сталіна!». І схапіў мяне за далонь, каб я ад нечаканасці не выпусціў кілішка з горкай. Мы ж ужо ягоную бутэльку вылізвалі.

— Сталін мяне апярэдзіў, — патлумачыў Антон Іванавіч. — Ён адпомсціў ім усім за мяне. Каго адразу да сценкі паставілі, каго ў астрогах дабілі. Не дапамагло ім, што так аддана яны яму выслужваліся, што і мяне, ні ў чым не вінаватага, звінавацілі ва ўсім.

Ён зноў усміхнуўся, і цяпер нават яго савіныя вочы заззялі зорачкамі далёкага космасу. Далёкага-далёкага, такога далёкага, дзе нават справядлівасць існуе.

— І ты ўяўляеш, — смяецца ён далей, — парадокс і абсурд яшчэ і ў тым, што некаторых з іх асудзілі па тым жа артыкуле, па якім яны вінавацілі мяне.

Я паглядзеў яму ў вочы, і мне больш туды глядзець не было страшна. Хацелася толькі даслухаць яго аповед.

— Вось так таварыш Сталін не дапусціў мяне да граху. Сам усё зрабіў за мяне. Адпомсціў усім да аднаго, а пасля і сам ласты склеіў, каб мне не было спакусы і да яго дабрацца. Як за такога чалавека не выпіць? — смяецца.

А я толькі башкой кручу. Пачуў такое неверагоднае, што каб прыдумаць захацеў, то не атрымалася б. А ён працягвае апавядаць:

— Я неяк жыў далей з тым іранічным разуменнем свету, і перажыў іх усіх. Ужо і гады самога Сталіна перажыў. А ён, з маіх крыўдзіцеляў, самы стары і самы апошні адсвістаўся на гэтым свеце. А тады, як яны мяне пад фальшывую справу прыстройвалі, напэўна, усе думалі, што гэта яны будуць жыць доўга і на маім паламаным лёсе зробяць сабе кар’еру і дабрабыт. Не атрымалася. І не атрымаецца ні ў кога. На ўсялякае зло ёсць зло яшчэ большае. І калі хто думае, што служэннем злу ён здабудзе літасці ў таго зла для сябе, то моцна памыляецца.

Антон Іванавіч прыпадняў вышэй свой кілішак і спытаў:

— Ну дык што, вып’ем за Сталіна?

І адпусціў сваёй сухой і моцнай рукой маю далонь з чаркай.

Зельнік майго Прыдзвіння

Сяргей ПАНІЗЬНІК

Магутна ў старажытнага бароўя
Пад муравой карэнні заварушацца.
О колькі зёлкавага добрага здароўя
Усім у гэты час уручыцца!

Каля Дзвіны нам песні пераймаць.
Каля ажынаў і гняздзечкам цешыцца.
Умеюць зёлкі бераг цалаваць,
А мы — лагодна з кветкамі кунежыцца.

Пачаў я ўзбагачаць песнямі назапашаны з дзяцінства ЗЕЛЬНІК яшчэ ў 1968 годзе. Абабег свае родныя Бабышкі, суседнія вёскі Латышы, Даўгінава... Вось што «параілі» мне ў Лявонпалі Вольга Грэцкая і Марыля Кезік:

Ой, то-то, хадзіла, то-то,
каля балота, ой, то-то!
То-то-то, высекла, то-то,
тры кіёчкі, то-то-то!
...Загарадзіла тры садочкі,
пасадзіла тры зёлачкі...
Адна зёлачка — рута-мята,
а другая — чырвона рожа,
а трэцяя — крапівінка...
А хто багаты, пільнуй мяты,
а хто прыгожы, пільнуй рожы,
То-то-то, а хто лянівы,
пільнуй крапівы, то-то-то!

Пра зёлку прыгажосці духмяную руту-мяту, дазнаўся, што гэта прываротнае зелле чараўніц, сімвал прынады... Крапіву пільнаваць мне не захацелася. Але не давялося адбіцца ад баярачак-спадманачак, якіх наслалі на мяне Адэля і Альжбета Панізьнікі з Бабышак:

Баярачкі-спадманачкі вы мае,
Спадманулі, падкаланулі вы мяне.
Вы казалі:
— Пойдзем у зялёны сад вянкі віць!
Сабе звілі з руты-мяты, лялеі,
А мне звілі з калючага ядлынцу:
Як пакланюся, дык укалюся...

Укалоўся, але са сьвету ня зьвёўся, як прамаўляла мая мама — ратаўніца ад усіх няшчасцяў:

Каб свянцоная вадзіца
непагадзь хутчэй змывала, —
мама за мяне маліцца
разам з сонцам уставала.

Маім хросным бацькам быў Леў Іванавіч Кураш (20.11.1894—17.11.1973) — фельчар Лявонпальскай участковай бальніцы. Таму я пасля заканчэння дзесяцігодкі ў 1959 годзе паступіў на фельчарскае аддзяленне Магілёўскага медвучылішча. Вясной 1962 года стаў выпісваць рэцэпты ў Княжыцах пад Магілёвам. Галоўным у лячэнні было такое — Rp: DTD (dentur tales dozes). Даць такіх дозаў — квантум саціс (колькі заўгодна) — і будзь здароў, мой шаноўны пацыент! Таблеткі — кожнаму! Пра зёлкі нам ніхто не гаварыў. І пра «дзявоцкае ўмыванне, мальцаўскае ўздыханне» ад нейкай таямнічай купены, якая валодае магічным уздзеяннем на арганізм, я дазнаўся ў 1970 годзе ад Фёдара і Ганны Партас, Агаты Лакоткі з вёскі Ільмовікі на беразе маёй роднай рэчкі Волты:

А на Яна — уначы
Дзеўкі зелля капалі,
Ды ня зналі, як зваці.
Адаслалі да цара.
А цар зелля не пазнаў,
Да царэўні адаслаў.
І царэўня узнала,
Дзевачкам адказала:
— Гэта зелля — купена:
Дзявоцкае умыванне,
Мальцаўскае уздыханне.

Маё горкае ўздыханне закончылася ў 1977 годзе, калі беспартыйнага тулягу прызначылі стылістам газеты «Вячэрні Мінск», а ў 1979-м —рэдактарам Дзяржтэлерадыё БССР. Вось адзін цікавы эпізод майго творчага вылечвання. 19 верасня 1981 года ў эфіры прайшла тэлеперадача «Спадчына» пад назвай «На беразе Дзвіны» (аўтар С. Панізьнік, рэжысёр М. Ганкін, рэдактар В. Шырко). Там была прадстаўлена і гутарка студэнтаў Мінскага інстытута культуры, якія аднаўлялі ў Лявонпалі сядзібу Лапацінскіх, з жыхаркай мястэчка Ядзвіняй Сцяпанаўнай Кісьляк.

— Цётка Ядзвіння! Вы ж не шаптуха ці якая знахарка. То навошта вам гэтыя кветкі?

— Гэта ня кветкі, гэта — зёлкі. Ці мала чаго можа быць з чалавекам, а калі знаеш, якую зёлку пры якой хваробе варта заварыць, то настоем можна памагчы чалавеку.

— Ну вось тыя зёлкі, што вы тут, на беразе Дзвіны паназбіралі, ад якой хваробы?

— Ад усякай нядугі, сынок. Маліннік — ад прастуды, стоквеснік, яго і тысячалістнікам завуць, прымаюць, калі ў грудзёх баліць. Тубуць, прастрэл і пералёт — ад упуду. Даўнейшыя людзі зналі, чым лячыцца. Вот і я іх наслухалася. Помню, што заварка матачніка жар здымаець; п'юць яе і тады, калі пухліна на целе. Матачнік і раны гоіць. У нас кажуць так: зверабой (янаўку, святаяннік) тады п'юць, калі печань баліць, ім лечаць нервы. Ад 99 хваробаў памагаіць.

Цётка Ядзвіння прыгадвала:

— Захварэў мой тата на біццё сэрца. Не выбіваіць сэрца ўдараў, сколька паложана. У Павяцях доктар Лабунька быў, лекі даў. Дзве нядзелі тата зёлкі папіў і паправіўся. А мой надсаднік просценька цвіціць. Толькі корань і тапаром не ўсячэш. Ужываюць яго тады, калі ў жываце баліць. Надсаднік ёсць «мужчынскі» і «жаноцкі». Страўніку памагаіць і залатнік (гарчаўка). Чысцік — ад находу; калі болькі на цела напалі — тады і каровы не счышчаюцца. Зялезніца (прорва) — гэта бабскія лекі. Лопаўкі растуць каля ракі — добра для статку ад засору страўніка... Многа карысных зёлак. Толькі знаць пра іх нада...

Я з цёткай Ядзвіняй часта сустракаўся. Прыдзвінню яна радавалася: «Летам іду — пахошчы! Каждая зёлка да мяне гаворыць: — Вазьмі!».

Яна ўмела знайсці лекавыя сцюмбуры. Вось асобныя назвы з зельніка Ядзвінні:

Жывакост — для зрастання пераломаў касцей.

Баркун (доннік) — для добрага настрою.

Медуніца (шчамяліца) — для супакаення.

Падарожнік (трыпутнік) — спыняе кроў; ужываюць, калі часта да ўборнай бегаюць.

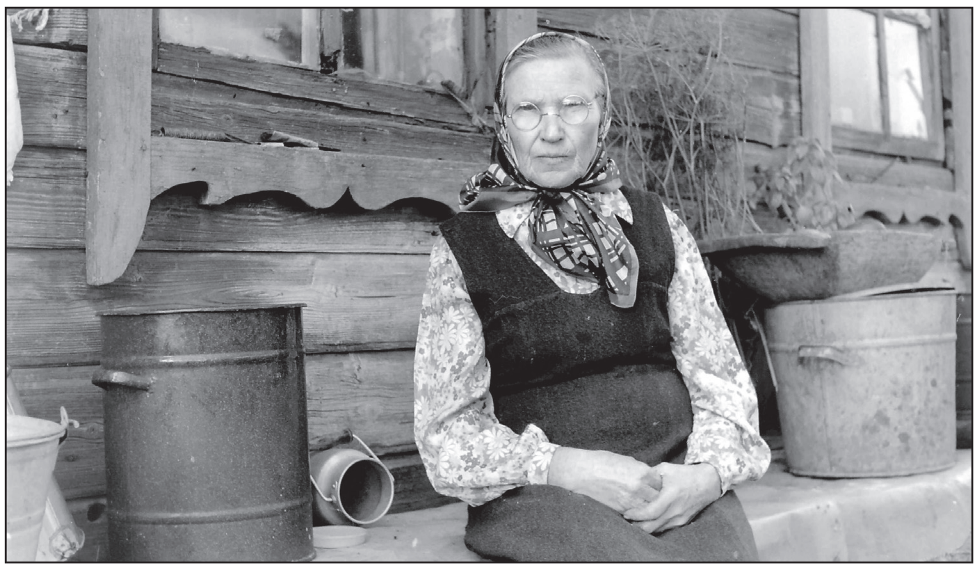
Канапелькі, гугель — калі з пухіром нелады.

Блёкат заварваюць, калі зубы баляць; яго добра і ў лазню — на дух!

Баган — заварам аблівалі сцены ад клапоў.

Гарчак на агародах расцець, ім печань лечаць.

Нагаткі — каб аборту ў каровы не было.

Ядзвіння Сцяпанаўна Кісьляк (у дзявоцтве Панізьнік, нарадзілася 20.11.1912 г. у вёсцы Рудакі), ткачыха, зельніца, пявуння. Фота аўтара.

Іскрачкі заварваюць і п'юць, калі ў гаспадынькі месячнага няма.

Арлік — ад абарваніны.

Цэнтаўра — калі ў грудзёх баліць.

Замест студэнтаў Інстытута культуры, якіх прагналі з-пад графскай сядзібы, я часцяком выпытваў у цёткі Ядзвінні сакрэты нашага мацерыковага травастою.

Сляды сустрэч — на зімнім лядзе.
Але вунь там, на далягля́дзе,
дзе сонца гляне нам у твар —
за Волтай, Мерыцай, Дзвіной
узлягуць кветкі на папар, —
мы зноў спаткаемся з вясной!..

Вось на гэтай Айчыне-Бацькаўшчыне я і даведаўся, што атрымаецца, калі пасеяць руту-мяту і ўсякія зёлкі — у тры баразёнкі. Песня нарадзілася ва Украіне, але слых у маіх землякоў — выдатны. І гумар вырастае спраўна. У скароце гэтая песня выглядае так:

Ой, за гаем, гаем, гаем зеляненькім
Там арала дзяўчынанька у тры баразёнкі.
Пасеяла руты-мяты і ўсякія зёлкі.
Раслі яны, раслі — пара іх збіраці.
Дзе ні браўся казачок путанькі вязаці...
....
...Пайшла тая слава
ў Вільню і Варшаву,
Што дзяўчына з казачком
ночку не праспала.

Пра тое, як і пры якой нагодзе дапамагае рута-мята «і ўсякія зёлкі», я запісаў у 1968 годзе ад Любы Мядзюхі 1928 г. н. у вёсцы Латышы. (Цалкам песня — у зборніку «Беларускі фальклор», вып. 2, 2015 г.).

Але ж гаворка з цёткай Ядзвіняй не перапынілася. Так, я зноў у Лявонпалі. Слухаю і запісваю яе прыродные маўленне:

Расходнік — ад абарваніны.

Пустырнік — сэрцу памагаіць.

Калган (лапатка) — прыправа да яды.

Макрыцу заварваюць і п'юць — каб дзеці паявіліся.

Брылёўнік — жар у целе зганяіць, пухліна прападае.

Сучкі — ад залатухі: усё ачышчаіць.

Піжма — пухір лечыць, гнойныя раны зажыўляіць.

Краснуха — ад рожы.

Чамярыца — пры запаленні лёгкіх памагаіць. Навараць чамярыцы, памыюць галаву — і вошак у валасах няма.

Курасьлеп (калужніца) — ад пухліны.

Дзівасіл — рожу лечыць, каросту.

Скрыпень (іван-чай) — для бадзёрасці.

Вятроўнік — мачагоннае, крывяны цiск спадаіць.

Белы бэз — ад кашлю.

Званкі — пры хваробе нырак...

У 1999 годзе я гукнуў пад зоркаю нашу зёлку золкую: выйшаў зборнік вершаў «Золкая зёлка». Рукапіс пасылаў на агляд Зосьцы Верас — паэтэсе, батаніку... У вершы «Запрашэнне на гасціну» Людвіка Антонаўна ўглядалася у такія радкі: «На стальніцы густа: / Зайцава капуста, / Мядведжыя вушкі, / Лапкі пятрушкі, / Шчавель вераб'іны, / Сэрцайка каліны, / Светнік зязюльчын, / Трыпутнік бабульчын, / Васілёк, званочак, мох, / Нават сам чартапалох, / Бадзяк палявы, / Чабарок паўзучы, / Санцацвет заравы, / Дабраполь гаючы, / Санцагляд-малачай, / Трава-ключ, сардэчнік, / Святаяннік, гарчай, / Зубнік, меч, урэчнік, / Мацярдушка, метлужок, / І браткі, і дзядкі, / Шабельнік, гарошак... / Чым багаты быў лужок, / Трапіла — у кошык»...

Так, мы — Васількі, Алесі, Веранікі, Галінкі — не бязлікае насельніцтва. І зёлка — жывы помнік Прыроды, надзелены дзівоснай патаемай, моцнымі чарамі. Калі верыць цётцы Ядзвінні, кожная зёлка дапамагае вылечваць хваробы-недалужнасці. Вось чаму трэба нам аберагаць раслінны свет. Якой будзе зямля-айчына, такімі дагледжанымі будзем і мы. Ад цёткі Ядзвінні я пераняў, што лепшымі лекамі здаўна лічыліся спагада, ласка, дабрыня, міласэрнасць...

У пераліку зёлак, узгаданых цёткай Ядзвіняй, былі і такія: боцікі, казялкі, зайцава капуста, зайцаў гарошак, воўчае лыка, любезьнік, мачэўнік, чарнабыльнік (від палыну), зязюлькі (майскі ландыш), ярнік, рамуль, гарчаўка, бабоўнік-трылісьнік, катовы лапкі, крываўка, чартапалох (бадзяк, дзядоўнік)...

Цётка Ядзвіння гаварыла, што ёй наканавана пражыць 87 гадоў. Да спаўнення яе прароцтва не хапіла трох месяцаў. А нарадзілася дачка Сцяпана Панізьніка на Міхайла ў 1912 годзе ў вёсцы Рудакі на Міёршчыне. У 1933-м выйшла замуж за суседа маіх бацькоў — Андрыяна Кісьляка, сына Юркі.

Некалькі песняў з рэпертуару цёткі Ядзвінні былі надрукаваныя ў зборніку навуковых прац «Беларускі фальклор. Матэрыялы і даследаванні» (Выпуск 2, 2015 г.). Вось адна з іх — «Ішоў Раёк»:

Ішоў Раёк,
Ішоў Раёк у наш дварок.
Нашы двары,
Нашы двары мяцёны.
Нашы сталы,
Нашы сталы засланы.
Хадзі, Раёк,
Хадзі, Раёк, у наш дварок.

У 1968 годзе Раёк, той загадкавы дух, які клапаціўся пра дабрабыт, багацце продкаў, завітаў і на сядзібу цёткі Ядзвінні. Трапіў у песню «Ішоў Раёк». Паабвыкся з намі ўсімі, дапамагаў у заснаванні Музея Радзімазнаўства ў 1999 годзе і яго філіяла «Хата бабкі Ядзвінні»...

І ўсё таму, што нам усім на радасць яго ярыла-лявонпальскі задор курс узяў — ляцець да зор!

Аўтографы з кнігазбору Карласа Шэрмана

Карлас Шэрман быў добрым таварышам і адданым чытачом. У ягоным кнігазборы захоўваюцца кнігі з дароўнымі надпісамі літаратараў з Беларусі, Украіны і Расіі. З многімі вядомымі аўтарамі Шэрмана і ягоную сям'ю нітавала шчырае сяброўства, памяць пра якое сёння захоўваецца ў кнігазборы Карласа Шэрмана Тамарай і Таццянай Ніканавымі.

Асобна вылучаецца калекцыя кніг Рыгора Барадуліна, знанага майстра вершаваных прысвячэнняў. Пададзеныя ў храналагічнай паслядоўнасці, яны ілюструюць культуру беларускага кніжнага аўтографа канца ХХ стагоддзя.

Мова і правапіс аўтографаў у гэтай публікацыі захаваныя.

Марыя МАРТЫСЕВІЧ

«АРЫГІНАЛУ АД ПЕРАКЛАДА…»
Аўтографы Рыгора Барадуліна

1.
Рыгор Барадулін. Лінія перамены дат. Мінск: Беларусь, 1969
Надпіс на тытуле:
Дарагому Карласу, які самы, самы, самы, самы —
Рыгор
24. VIII.70 г.
Мінск

2.
Рыгор Барадулін. Журавінка. Мінск: Мастацкая літаратура, 1972
Надпіс на тытуле:
Той,
якая самая, самая, самая… добрая, — Тамары.
Рыгор
29.VII.73 г.

3.
Рыгор Барадулін. Свята пчалы. Мінск:Мастацкая літаратура, 1975
Надпіс на тытульным развароце:
Майму Карласу Шэрману
Ты, цёзка танка грознага,
(Не тога — з кабінета!)
Суровіш мужнай прозаю
Ласкавы дар паэта.
А спрэчка за цябе йдзе між
Двума мацерыкамі.
А ты не акадэмеіш —
Сваімі ўсё рукамі!

Ты снішся летуценніцам
Ад Мазыра да Кубы.
Хай слава не зацініцца,
Не ялавее — ценіцца,
Твая,
Барбудас любы!
З павагай
Рыгор Барадулін
Мінск, 76

4.
Рыгор Барадулін. Ці пазяхае бегемот? Мінск: Юнацтва, 1981
Надпіс на тытуле:
Хай да Карласа штогод
Той прыходзіць бегемот,
Што яго зрабіўшы дзедам,
Прадзедам назначыць следам!
Пакуль не дзед Рыгор
1 жніўня, 81
Мінск

Надпіс на ўкладным аркушы:
Ніякі літікарус
Ніколі не дагоніць —
Кампанія і Карлас
Уперадзе сягоння!

5.
Рыгор Бородулин. Поэма признания. Минск: Мастацкая літаратура, 1982
Надпіс на тытуле:
Стараўся Карлас у сем патоў,
Над працаю гнуўся полазам,
Каб Янка Купала у сто гадоў
Гаварыў па-іспанску з Коласам!
З любоўю — Рыгор Барадулін
Мінск, 82

6.
Рыгор Бородулин. Каждый четвертый. Москва: Советский писатель, 1984
Надпіс на тытуле:
Чтобы критикам икалось
И за Летою-рекой,
Поражает души Карлос
Шерманядерной строкой!
Рыгор
24.VIII.84
Мінск

7.
Карлас Шэрман. Дождж у Каралішчавічах. Мінск: Мастацкая літаратура, 1984
Надпіс на тытуле:
Арыгіналу ад перакладa — Карласу ад Рыгора з падзякай за навуку і прыемную муку!
13.1.85 Rygor Baradulin,
Мінск

8.
Рыгор Барадулін. Евангелле ад мамы. Мінск : Мастацкая літаратура, 1995
Надпіс на тытуле:
Карлас!
Прымі ад мяне гэтую кніжыцу ў знак павагі й падзякі!
21. VIII. 95. Рыгор
Менск
P.S. гл. стар. 257 і ўсе астатнія!

Надпіс на шмуцтытуле раздзелу «Трыкірый»:
Спадару Карласу Р. Шэрману
Счарнеў ад жарсьці —
значыць малады.
Да старасьці
ты падыходзіш класава.
Жадаю да бялюткай барады
Памаўзавáць,
Канканіць
Ды Карласаваць.
Хай у цябе стаіць,
Як той таршэр,
Пан Шэрман,
У каханьні ненажэрны!
21. VIII. 95

9.
Рыгор Барадулін. Лісты ў Хельсінкі. Мінск: Беларускі кнігазбор, 2000
Надпіс на тытуле
Карласу —
хроснаму бацьку «Лістоў»,
На ўсім, чым магу йшчэ,
скакаць гатоў!
5.06.2000
Рыгор
Менск

«МОИМ ЛЮБИМЫМ КАРЛОСЯТАМ…»
Аўтографы Алеся Адамовіча, Наталлі Адамовіч, Валянціны Аколавай, Лідзіі Вакулоўскай, Уладзіміра Васілевіча, Валянціна Ерашова, Рымы Казаковай, Уладзіміра Ліпскага, Юрыя Пакальчука, Міхася Стральцова, Канстанціна Тарасава

10.
Алесь Адамович. Избранные произведения. Т 1. Минск : Мастацкая літаратура, 1977
Надпіс на тытуле:
Карласу па-сяброўску (подпіс)

11.
Лидия Вакуловская. Свадьбы. Москва: Современник, 1979
Надпіс на тытуле:
Всем моим любимым карлосятам — Томе, Карласисту, Таньке=насекомцу) — с любовью
Лид, Ваку
3 января 80 г.
Минск

12.
Римма Казакова. Страна-Любовь. Москва: Молодая гвардия, 1980
Надпіс на тытуле:
Дорогому Карлосу Шерману с любовью.
Римма Казакова
26. V. 81

13.
Константин Тарасов. В час стрельца. Минск: Мастацкая літаратура, 1981
Надпіс на тытуле:
Дорогим Тамаре и Карлосу — дружески и с благодарностью.
20.07.81 Костя Тарасов

14.
Валентин Ерашов. Тогда и после. Москва: Советский писатель, 1981
Надпіс на форзацы:
Милым людям — Тамаре и Карлосу — с самой сердечной расположенностью и дружелюбием. Рады были с вами познакомиться мы оба.
Ваш Валентин Ерашов
25.VI.-83

15.
Юрий Покальчук. И сейчас, и всегда. Москва: Советский писатель, 1985
Надпіс на тытуле:
Карлосу Шерману с искренней симпатией и самыми дружескими пожеланиями творческих успехов, и еще в знак нашей общей любви к Никарагуа!
Ю. Покальчук.
10. XII. 1985 р.
Москва

16.
Міхась Стральцоў. Мой свеце ясны. Мінск: Мастацкая літаратура, 1986
Надпіс на тытуле:
Дарагому Карласу Шэрману, якога люблю яшчэ і за тое, што ўмее дасціпна гаварыць, і шчодра, калі пра мяне.
3.07.86
М.С.

17.
Уладзімір Васілевіч. Беларускі народны каляндар. Мінск: Ураджай, 1993
Надпіс на тытуле:
Маім мілым Тамары Вячаславаўне і Карласу Рыгоравічу, з якімі ў добрым суседстве мы прагарталі ўжо шмат календароў…
15/VII-94 г. Ул. Васілевіч

18.
Марына Цвятаева. Дзве песні. Пераклад Валянціны Аколавай. Мінск: Полымя, 1994
Надпіс на тытуле:
Господину Карлосу Шерману — от поэта-переводчика «Валянціны Аколавай…» Вельмі шчыра.
10.10 94 г. *(подпіс)*
Мінск

19.
Уладзімір Ліпскі. Падкідыш. Мінск: Беларусь, 1992
Надпіс на тытуле:
Паважанаму Карласу Шэрману ад аўтара.
Уладзімір Ліпскі
1.09.95 г.

20.
Алесь Адамовіч. Прожито. Москва: Слово, 2001
Надпіс на тытуле:
Шаноўнаму, дарагому Карласу Рыгоравічу і мілай Тамары на добры ўспамін пра майго тату, пра Алеся Міхайлавіча.
З вялікай удзячнасцю, павагай, паклонам за гады пасля 1994 г…
Вера, Наталля Адамовіч,
жнівень, 2001 г.

Праявы камізму ў творчасці Уладзіміра Папковіча

Ірына САМАТОЙ

Беларуская гумарыстычна-сатырычная творчасць (сукупнасць твораў розных родаў і відаў жартоўнага напрамку) мае сваю багатую і павучальную гісторыю, якая пачалася з фальклору — жартоўных прыказак, прымавак, загадак, песень, прыпевак, жартаў і інш. Гумар, як і сатыра, абумовіў своеасаблівасць многіх твораў старажытнай беларускай літаратуры. Ён увасобіўся ў творах дзясяткаў беларускіх аўтараў XIX і XX стагоддзяў. Гумар — адна з вызначальных рысаў натуры, таленту і віцебскага паэта Уладзіміра Папковіча.

Сярод творчых індывідуальнасцяў пасляваеннага пакалення, якое прыйшло ў літаратуру ў 60-х гадах, постаць паэта і перакладчыка У. Папковіча вылучаецца сваёй адметнасцю і непаўторнасцю.

Нарадзіўся творца 25 сакавіка 1935 года ў вёсцы Дварэц на Вілейшчыне. Перажыў ваеннае ліхалецце, арышт бацькі па лжываму даносу, цяжкія гады сіроцтва. У 1953 годзе стаў студэнтам факультэта нямецкай мовы Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута замежных моў. Працаваў выкладчыкам нямецкай мовы і перакладчыкам тэхнічнай літаратуры ў розных навучальных і дзяржаўных установах Мінска. Быў загадчыкам кафедры нямецкай мовы ВДУ імя П. М. Машэрава. Перакладаў з нямецкай мовы на беларускую творы Ё. Бэхера, Р. Крафта, Ф. Шылера, Э. М. Рэмарка, Ш. Цвайга, В. Гаўфа і інш. Пераствapыў на нямецкую мову паэму К. Вераніцына «Тарас на Парнасе»(2003).

Не стала паэта 10 красавіка 2021 года…

Разнастайная па праблематыцы, багатая па настраёвасці, шчырая і спавядальная па гучанні, паэзія У. Папковіча захапляе перш за ўсё жыццёвай мудрасцю і асаблівай назіральнасцю, пільнай увагай да нюансаў чалавечага быцця.

Асаблівае месца ў яго паэзіі займаюць гумарыстычныя творы, да якіх ён звярнуўся ў 90-х гадах мінулага стагоддзя. Гумар, або добры смех, выкарыстоўваецца дзеля весялосці, з мэтай пасмяяцца з чаго-небудзь без з'едлівасці і крытыкі. Сведчаннем паэтычнага дару творцы служыць зборнік гумару «Вы будзеце смяяцца…» (выдадзены ў 2008 годзе пад псеўданімам Ахрэм Нядбайла). Выкарыстоўваючы прыём эстэтычнай правакацыі, аўтар свядома выбраў гаваркі псеўданім, нібы падкрэсліваючы бязладнае і пустое жыццё галоўнага героя гумарыстычных вершаў. На самай справе, Ахрэм Нядбайла — усмешлівы аптыміст і жыццялюб, чалавек з добрым, адкрытым для людзей сэрцам, які добразычліва, нязлосна жартуе над недахопамі ўласнага характару, паводзінамі людзей.

Гумарыстычная творчасць У. Папковіча ў згаданым зборніку прадстаўлена наступнымі жанравымі мадыфікацыямі: гумарыстычны верш, прыпеўка (чатырохрадкоўе), паэтычная карацелька (двухрадкоўе), «ахрэмінка» (аўтарская жанравая форма).

У гумарыстычных вершах адлюстроўваюцца грамадскія, бытавыя, сямейныя бакі жыцця, праблемы мастацкай творчасці. З гумарам расказвае У. Папковіч пра сучаснага змагара за праўду, які рэзка памяняў свае погляды, калі «яго начальнічкам зрабілі / І крэсельца яму далі». Жартаўліва-павучальна паэт дзеліцца сакрэтам сямейнага шчасця:

Для жонкі ў хаце рай ствapай,
Не задзірайся,
Райся. Старых грахоў не паўтарай
І новых не цурайся.

Асобныя вершы маюць свайго адрасата — «Паэт», «Вучоны», «Крытыку», «Дарадцам я заўсёды рад», «Заклік» і інш. Спачувальна аўтар раіць пасрэднаму маладому паэту прымусова не пісаць вершы:

А лепей ты дзяўчыну палюбі.
Калі не верш,
Дык хоць дзіця народзіцца.

Творчае асэнсаванне народна-паэтычных традыцый ярка адлюстроўваецца ў аўтарскіх прыпеўках (чатырохрадкоўях) з выразным рытмам, тэматыка якіх ахоплівае самыя разнастайныя з'явы жыцця, ад любоўных заляцанняў да грамадска-палітычных падзей. Дасціпна гучаць прыпеўкі на тэму сямейных узаемаадносін «Мілы спіць на тапчане», «Мой Валодзя быў на сходзе», «Пасля татавай зарплаты» і інш. Выкарыстанне лірычна-эмацыянальнага і грубавата-экспрэсіўнага гаваркога слова сведчыць пра жыццялюбівую натуру аўтара.

Каб узяла цябе халера,
Мужыка-функцыянера!
Быў, гавораць, на нарадзе,
Сам па вушы ў памадзе.

Найбольшую цікавасць у зборніку, у плане выяўлення камічнага, выклікаюць «ахрэмінкі» — гумарыстычныя, па словах аўтара, імгненнарэактыўныя вершы. Галоўны персанаж — тутэйшы жыхар Ахрэм, на першы погляд, аматар прыгод, гультаяваты, слабы чалавек:

Ахрэм, лайдак, падаўся ў бізнес,
Тавараў розных накупіў.
Затым усё са склада вынес,
Забыўся, што сваё. Прапіў.

Але за маскаю блюзнерства хаваецца іншы чалавек:

Ахрэм — узорны сем'янін,
Не п'е, не курыць, не дурэе,
Уласнаручна склаў камін,
Зімой сядзіць, што трэба грэе.

У вобразе Ахрэма ўвасобіўся жывы народны характар, насмешлівы, невынішчальны, стойкі ў любых нягодах.

Гумарыстычнай філасафічнасцю прасякнуты паэтычныя карацелькі (двухрадкоўі) У. Папковіча, у якіх пранізлівы гумар часам перарастае ў афарыстычную мадэль: «Не будзь зласліўцам у чужой бядзе. / Павер мне — і табе перападзе», «Здаецца мне: мы Богу замінаем, / Калі яго так часта ўспамінаем», «Праўда ў мове і ў слове. / А найперш — у душы, панове».

Двухрадкоўі носяць і павучальны характар, прымушаюць сур'ёзна задумацца над сваімі паводзінамі і станам грамадства: «Жыццё — як той трамвай: / Заціснулі — трывай!», «Начальства трэба ўсёй душой любіць — / На гэтым можна добра зарабіць».

Заўважым і тое, што ў гумарыстычных творах аўтара раскрыццё пэўнай сітуацыі дасягаецца праз народную моватворчасць: фразеалагічныя спалучэнні, народныя выслоўі і інш.

Смех паэта — гэта выяўленне аўтарскай пазіцыі, мастацкі прынцып пазнання і адлюстравання рэчаіснасці. Для ўсёй смехавой творчасці У. Папковіча характэрныя шырыня погляду, дасціпнасць, аптымізм, натуральнасць, эмацыянальнасць, сувязь з фальклорам, народнымі традыцыямі. Праз нязмушаны гумар аўтар змог паказаць маральна-этычныя, сацыяльныя праблемы сучаснага жыцця, характар, звычаі беларусаў, пры гэтым нікога не асуджаючы. Найважнейшай асаблівасцю гумарыстычных твораў Уладзіміра Папковіча з'яўляецца тое, што яны не пакідаюць чытача раўнадушным.

Букераўская прэмія

Пісьменнік са Шры-Ланкі Шэхан Карунацілака атрымаў адну з самых прэстыжных узнагарод у галіне літаратуры на англійскай мове — Букераўскую прэмію — за раман «Сем месяцаў Маалі Алмейды».

Кніга распавядае пра прыгоды ваеннага фатографа Маалі Алмейды ў замагільным свеце пасля яго смерці; у яго ёсць усяго толькі сем месяцаў, каб расследаваць сваё ж уласнае забойства і прывесці сваіх людзей да сховішча з фотаздымкамі, якія «ўзрушаць Шры-Ланку».

Фота AFP

Лаўрэат атрымае грашовы прыз у памеры 50 тысяч фунтаў стэрлінгаў.

Ш. Карунацілака нарадзіўся ў Гале ў 1975 годзе. Вырас у Каломба, вучыўся ў Новай Зеландыі, жыў і працаваў у Лондане, Амстэрдаме і Сінгапуры. Цяпер жыве ў Шры-Ланцы. Піша кнігі, сцэнары і песні.

Узнагароду аўтару ўручыла каралева-кансорт Вялікабрытаніі Каміла.

Букераўская прэмія была заснавана ў 1968 годзе. З 2014-га на яе можа прэтэндаваць любы англамоўны пісьменнік, чые кнігі апублікаваны ў Злучаным Каралеўстве. Раней узнагароду маглі атрымаць толькі аўтары з Вялікабрытаніі, Ірландыі і краін Брытанскай Садружнасці.

Прэмія «NIKE»

Польскую літаратурную прэмію «Nike» за найлепшую кнігу мінулага года атрымала кніга паэзіі Ежы Ярневіча «Mondo cane». Прыз глядацкіх сімпатый «Nike» дастаўся Яне Астроўскай за гістарычны рэпартаж «Яны. Гомасэксуалісты падчас Другой сусветнай вайны».

Афіцыйнае ўручэнне XXVI-й літаратурнай прэміі «Nike» адбылося ў кастрычніку ў будынку Універсітэцкай бібліятэкі ў Варшаве.

«Ежы Ярневіч фіксуе рэальныя смерці сяброў, разрывы адносін, разыходы — і бязлітасна глядзіць на ўласную рэакцыю на гэтыя «крайнасці». Кніга мае справу з мадэллю спавядальнай паэзіі, калі выкрываe слабасці свайго ўласнага цела, якое ўсё больш хварэе. Аўтар увесь час мяняе ракурс сінтаксісу: то ставіць аб'ектыў з іранічнай адлегласці, а праз імгненне здымае ўсё на камеру шакавальна інтымным буйным планам. Тут ёсць усё тое, на што так хацелася паглядзець і на што так не дазвалялася глядзець», — пішуць пра «Mondo cane» выдаўцы.

«Я ўспрымаю гэтую прэмію як узнагароду за паэзію, за тую паэзію, якая можа быць выратавальным кругам. Тая паэзія, якая… колькі з нас чытаюць вершы? Столькі, колькі было забіта ў Тэрмапілах, верагодна, не нашмат больш. Магчыма, з заўтрашняга дня іх будзе на 10 працэнтаў больш дзякуючы гэтай прэміі, да чаго я вас і заклікаю», — сказаў Ежы Ярневіч пасля абвяшчэння рашэння журы. «Можна таксама зрабіць палітычную заяву, але — і я гэта маю на ўвазе — мне здаецца, што сітуацыя настолькі сур'ёзная і пагрозлівая, што я проста не хацеў бы абясцэньваць сур'ёзныя разважанні сваімі выпадковымі каментарамі», — дадаў ён.

Ежы Ярневіч — англійскі філолаг, прафесар гуманітарных навук, паэт, літаратурны крытык і перакладчык (пераважна англійскай літаратуры, у тым ліку Джэймса Джойса, Філіпа Рота і Крэйга Рэйна).

У фінал XXVI -й літаратурнай прэміі «Nike» увайшлі тры раманы, біяграфія, эсэ, гістарычны даклад і зборнік паэзіі.

Аўтар або аўтарка кнігі-пераможцы атрымлівае 100 000 злотых і статуэтку. Арганізатарамі прэміі з'яўляюцца Фонд літаратурнай прэміі «Nike» і «Gazeta Wyborcza». Заснавальнік — фонд «Agory».

Прэмія імя Капусцінскага

Сёлетнюю Прэмію імя Капусцінскага, якую прысуджаюць Фестываль літаратуры аб падарожжах і Польскі інстытут у Рыме ў супрацоўніцтве з сям'ёй Рышарда Капусцінскага і выдавецтвам Feltrinelli, атрымаў польскі рэпарцёр Павел Смаленскі.

Сёлетні лаўрэат з 1989 года з'яўляецца польскім журналістам, аўтарам Gazeta Wyborcza і шматлікіх кніг, у тым ліку прысвечаных Ізраілю, Іраку.

Прэмія імя Капусцінскага, аўтара, звязанага і з Беларуссю (нарадзіўся 4 сакавіка 1932 года ў Пінску), прысуджаецца з 2012 года за «здольнасць распавядаць пра месцы і культуры, весці хроніку назіранняў і перадаваць іх у у сваіх тэкстах». Яго пераможцы атрымліваюць бронзавую скульптуру польскага мастака Кшыштафа М. Беднарскага.

Набелянтка Ані Эрно

Сёлетняя лаўрэатка Нобелеўскай прэміі па літаратуры Ані Эрно заявіла, што гэтая прэмія стварыла абавязак «працягваць барацьбу з несправядлівасцю».

Ані Эрно, 82-гадовая ікона фемінізму, вядомая як пісьменніца сваімі бескампраміснымі ўспамінамі пра жыццё жанчыны ў сучаснай Францыі, сказала, што літаратура не можа мець «раптоўнага эфекту», але адчувае неабходнасць падтрымаць барацьбу «жанчын і прыгнечаных» за свае правы. Выступаючы ў офісе свайго кнігавыдаўца Gallimard у Лацінскім квартале, А. Эрно не хавала свайго захаплення тым фактам, што маладыя чытачы ўсё яшчэ збіраюцца купляць яе кнігі.

«Мне не здаецца, што мы, жанчыны, зраўняліся з мужчынамі ў свабодзе і ўладзе. Гэтае дамінаванне ўсё яшчэ ёсць», — адзначыла А. Эрно. Яна таксама выказала сваю падтрымку народу Ірана, які пратэстуе супраць абавязковага нашэння хіджаба, дадаўшы, што яна «цалкам за тое, каб жанчыны пратэставалі супраць гэтага абсалютнага абмежавання».

300-годдзе Грыгорыя Скаварады

Ва Украіне на дзяржаўным узроўні адзначацьмецца 300-годдзе з дня нараджэння ўкраінскага філосафа, асветніка-гуманіста, паэта і педагога Грыгорыя Скаварады. Такое рашэнне прыняў Кабінет міністраў падчас кастрычніцкага пасяджэння, паведаміў Укрінфарм. У 2022 годзе дата юбілею знакамітага ўкраінца была ўключана ў спіс юбілейных дат ЮНЕСКА.

У органах дзяржаўнага кіравання і мясцовага самакіравання, установах адукацыі, культуры, навукі, музеях Украіны пройдзе шэраг мерапрыемстваў, прысвечаных творчасці і культурна-грамадскай дзейнасці Скаварады: святы, тэматычныя выставы, круглыя сталы, дыскусіі, семінары, літаратурныя чытанні, экскурсіі.

«Сёння вельмі важна працягваць жыццё і папулярызацыю нашай культуры, супраць якой змагаецца вораг. Варварскае знішчэнне Нацыянальнага музея Грыгорыя Скаварады ў сяле Скаварадзінаўка Харкаўскай вобласці ды іншай культурнай спадчыны таму пацвярджэнне. Грыгорый Скаварада — адзін з самых яскравых украінцаў. Дзеля нашай будучыні мы павінны папулярызаваць спадчыну выбітнага пісьменніка і грамадскага дзеяча і наводзіць парадак, набліжаючы Перамогу Украіны», — заявіў міністр культуры ды інфармацыйнай палітыкі Аляксандр Ткачэнка.

Раней аргкамітэт пад старшынствам Ткачэнкі зацвердзіў план мерапрыемстваў па святкаванні 300-годдзя з дня нараджэння Грыгорыя Скаварады, была прэзентавана нацыянальная кампанія «Свет Скаварады».

Усе мерапрыемствы па ўшанаванні памяці Грыгорыя Скаварады пройдуць з улікам ваеннага становішча і захаваннем правілаў бяспекі (у траўні ў выніку прамога патраплення расійскага снарада быў разбураны Нацыянальны літаратурна-мемарыяльны музей Грыгорыя Скаварады).

Непрыглушаныя галасы

Уіленскай кнігарні «Mint Vinetu» прэзентавалі анталогію сучаснай беларускай паэзіі «Белае чырвонае белае» ў перакладзе на літоўскую мову і нумар часопіса «Metai», прысвечаны беларускай літаратуры. Паводле паэта і рэдактара Антанаса Шымкаўса, у абодвух гэтых выданнях адным з найважнейшых акцэнтаў стала тэма свабоды — формы разняволення ў творчасці і свабоды як агульначалавечай і жаданай каштоўнасці.

Сабіна Брыло, паэтка і журналістка з Беларусі, якая цяпер мусіць жыць у Вільні, напісала ў прадмове да анталогіі паэзіі для літоўскага чытача: «Што чалавек можа зрабіць супраць тырана, які заўсёды мае турму і кулю напагатове? Што можа зрабіць народ, які толькі павышае голас, а ў адказ атрымлівае кашмар? Што можа зрабіць паэт? Можа падабраць патрэбнае слова. Можа, калі-небудзь гэтае слова ўзнікне — з хору галасоў, і яно будзе пачута, злоўлена і зразумета. І жыццё зменіцца».

Ідэя выдання паэтычнай анталогіі ўзнікла ў 2020 годзе. У Вільні былі арганізаваныя чытанні перакладаў маладой беларускай паэзіі — як адказ на масавыя пратэсты. Да таго часу ў сучаснай Літве выйшлі толькі два зборнікі беларускіх вершаў і некалькі кніг асобных паэтаў.

Па словах паэта, перакладчыка і выдаўца новай анталогіі Дамінікаса Наркунаса, «трэба прызнаць, што суседзямі пачынаем цікавіцца толькі тады, калі з імі здараецца нешта дрэннае. Будзем спадзявацца, што гэтая тэндэнцыя зменіцца хаця б у культурным асяроддзі».

У зборніку апублікаваны вершы дваццаці паэтаў. Пасказальна, што толькі нямногія з іх жывуць сёння ў роднай краіне, а іншыя з-за палітычнай сітуацыі пакінулі Радзіму і пасяліліся ў розных кутках Еўропы.

Фота Žygimanto Gedvilos, BNS nuotrer

Аўтараў адабраў для анталогіі Беларускі ПЭН-цэнтр, які сёння дзейнічае ў Польшчы, і сябра ягонай Рады, паэтка, перакладчыца і публіцыстка Марыя Мартысевіч.

Адказваючы на пытанне, як бы ён назваў сённяшнюю беларускую паэзію, паэт В. Дэкшніс адзначыў, што доўгі час існуе фальшывы вобраз беларускай літаратуры як правінцыйнай і нецікавай. «На гэта паўплываў каланіяльны досвед краіны, — сказаў ён, — і ў гэта доўгі час верылі нават самі беларусы. Бо калі пастаянна тлумачыць, што цэнтр — Масква, а ўсё астатняе — толькі правінцыя, гэта не можа не адгукацца на мысленні, псіхалагічным стане людзей, у канчатковым выніку на творчасці».

«Мы папрасілі паэтаў даслаць свае вершы, таму выбралі з таго, што яны самі прапанавалі, — канстатаваў укладальнік і паэт Марыюс Бурокас. — Паколькі пратэсты адбыліся зусім нядаўна, пісьменнікі падзяліліся тым, што сёння актуальна і балюча. Таму вельмі натуральна, што тэма супраціву — адна з ліній у кнізе, але, безумоўна, не дамінантная. Гэтае выданне не хацела ўпісвацца ў нейкія рамкі, абмяжоўваць сваю тэматыку. Намнога важней было адлюстраваць разнастайнасць паэзіі і яе якасць».

Літаратурная Украіна

У Роўна адбыўся літаратурны фестываль творчай моладзі «SUP-2022».

У яго межах прайшоў запамінальны літаратурны батл. Сярод удзельнікаў была моладзь з розных ліцэяў і ВНУ. Батл праводзіўся ў два этапы ў чатырох намінацыях: паэзія, проза, спяваная паэзія і імправізацыя ад журы.

У такі складаны для Украіны час фестываль папулярызуе ўкраінскую культуру, мову і заклікае чытаць і пісаць вершы і прозу, у якіх можна выказаць боль, трывогу, каханне і шчырыя пачуцці. Гэта выдатная магчымасць пагутарыць і абмяняцца добрымі эмоцыямі за кубачкам гарачай кавы. У зале, як адзначалі ўдзельнікі, панавала неверагодная літаратурная атмасфера.

Праведзены літаратурны батл — гэта сучасная ўкраінская паэзія, песня, п'еса, проза, дэбют і класіка, мадэрн і кітч, рыфма і перформанс, гэта ўсё, чым напаўняецца сучасны ўкраінскі працэс, а галоўнае — папулярызуецца ўкраінская мова.

А ў Франкоўску тым часам стартаваў XXVI штогадовы адкрыты літаратурны конкурс «З гледзішча восені». Імёны яго пераможцаў журы абвесціць у Дзень украінскага пісьменства і мовы 9 лістапада 2022 года.